

ליקוטי מוהר"ן

עם
ביאור חברותא
ללימוד בעיון

אמר שצריכים ללמד אותו הרבה עד שיהיה שגור בעל פה. ואמר
בפרוש שהלמוד בחבוריו הקדושים הוא אתחלתא דגאלה. ואמר
ללמד גם בעיון גדול, כי יש עמקות גדול ונפלא בספריו ובתורתו
הקדושה והנוראה מאד, עד אין סוף ואין תכלית: (חי"מ שמו)

ליקוטי מוהר"ן ביאור חברותא ללימוד בעיון

מבוא לביאור

הביאור מורכב מג' חלקים:

הראשון:

ביאור הפשוט, ששולב בגרסת התורה והוא מסקנת העיון שבהערות

החלק השני:

ההערות, בנוי על פי רוב בדרך של קושיא" ותירוץ. ופתיחת כל המראה מקומות עם מפרשיהם כדי שהלומד יוכל בעצמו לדון בדיוק הדברים ולא יוכרח לסמוך עלי. שעל כן נקרא חיבור זה חברותא, כי הכוונה להיות עזר ללומד ולא ספר חידושי תורה אע"פ שמובלעים בו גם הרבה חרושים.

והשלישי:

היא הקדמה לתורה שהיא מבט כללי על התורה, שאמור לקשור את כל חלקי התורה בקשר אחד. ועוד גם לבאר נושאים שבמיוחד קשים להבנה בתורה.

ההקדמה:

היא מסקנת העיון שבהערות לכן אין בה כמעט ראיות למבואר בה.

ובסופה הקושיות שהתעוררו בזמן הלימוד כדי להקל על הלומד, כידוע שתירוץ בלא שקודמת לו הקושיא המביאה אותו לא עושה רושם כל כך, כמו כשיש קושיא שכואבת ואזי התירוץ מתקבל בשמחה.

דרך הלימוד נ"ל לדמות למחרות כי כל תיבה ומשפט בתורה הן חרוז נפלא שצריך לעיין בו תחילה בפני עצמו ללמוד אותו היטב ולכן בזה גלשתי גם מעבר לקשר העניין לתורה, ואח"כ לעיין בו כיצד נקשר לתורה, וכן לעבור מחרוזת לחרוז אע"פ שעדיין לא נקשרו היטב החרוזים כולם זה לזה. וכך נהגתי בכל מקום שכתבתי הערה ולפי מסקנת ההערה ביארתי את הפשט המשולב בגרסא.

וכל זה עדיין בחי" הזורעין בדמעה", כי עיקר ה"ברינה יקצורו" זה למצא את החוט החזק שיחרוז את כל החרוזים היטב דהיינו לתפוס את מהלך התורה באופן שכולל את כל הפרטים בלא שישאר פרט מיותר שכביכול אין בו צורך למהלך התורה. וזה השתדלתי לעשות אחרי לימוד כל התורה בעיון כתבתי הקדמה לתורה שהכוונה בה לכד מביאורי מושגים קשים להבנה, העיקר לעשות סיכום קצר שכולל את כל החרוזים ופושט את כל הספיקות כפי שנתבררו בעיונים שבהערות. (אמנם כיון שאין ביהמ"ד בלא חידוש גם בהקדמה נתחדשו דברים שלא תמיד העתקתי אותם להערות) (זו היתה כוונתי ועדיין אני מצפה להצליח יותר)

דפי הליקוטי מוהר"ן בצורת הדף נלקחו מליקוטי מוהר"ן המדויק, מהדורת תקפא שהיא גרסת מוהרנ"ת שהדפיס בביתו, מוגה בהשוואה לשאר מהדורות. ובתוספת מ"מ הישנים וחדשים. שנדפס מבת תשעח בירושלים.

הערות אפשר להפנות למייל: lezavotlaze@gmail.com

^אהשתדלתי מאד כל ביאור להקדים לו את הקושיא המכריחה אותו וכל קושיא התחלתי בלשון צ"ע כדי להקל על מי שרוצה לעיין בעיקר בקושיות.

^בעיון חיי מוהר"ן אות שפט שכל תורה של רבינו אע"פ שהיא חדרים חדרים היא קשר אחד הדוק, ועיון תורה סה שהתפלה של רבינו היא אחד ממש ובסופה עדין אחז בתחילתה וכן מסתבר שמי שאמר על עצמו שוכח ליחידה דיחידה אצלו התורה והתפלה הן כל אחת ושתייהן יחד אחדות פשוטה.

הודעה:

כל הביאורים הם בדרך אפשר והצעה בלבד.

כי מי יודע עומק כוונתו ובפרט אנו והלוואי שגם במה שכיוון למדרגתי לא שבשתי, ורק כיון שציוה לעיין ולחדש בתורתו אנו מקיימין דבריו על פי שכל הפשוט שלנו וכדברי מוהרנ"ת הנוקבים שכל מה שמקבל מרבו צריך לידע שעדין אינו יודע כלל, כי כפלים לתושיה, כי מאד עמקו מחשבותיו, כי דבריו הם כמעט הנובע והם בחינת מים עמקים עצה בלב איש. וצריך בכול פעם לעיין היטב בדבריו הקדושים ולחתור ולשאב מהם עצות נפלאות באופן שיוכל להציל את עצמו משטף מים רבים של זה העולם. וכל מה שידע ויוציא מדבריו צריך לידע ולהבין ולהאמין שעדין אינו יודע כלל עד היכן מגיעים עמקות דבריו העמקים מני ים וכו'. רק במה שהרשה יכול להתבונן מהם עצות לעבודתו ותפלתו, וכל עצם תורתו ואפילו שיהותיו הקדושות אי אפשר להשיג בשום אופן וכמו שאמר רבותינו זכרונם לברכה, הרבה למדתי מרבתי ולא חפרתי מהם אלא וכו'. עכ"ל

ועיקר כוונת החיבור הזה הוא לבאר הפשט באופן שכל אחד יוכל ללמוד ולעורר קושיות ללימוד בעיון ולפתוח את המראה מקומות להקל על הלימוד בעיון. ולרגע לא שכחתי את אנ"ש החריפים שאם יעינו בזה מסתמא יהיו להם הרבה הערות, והרבה חדושים שעמלתי שעות רבות להבין ולחדש מסתמא אצלם הוא דבר פשוט שמיד עלו עליו. כל מעלתי עליהם היא רק הסבלנות לעמול ולטרוח הרבה שעות עמ"נ להגיש כשלחן ערוך את הדברים להקל על הרוצה ללמוד בעיון, כיון שלא מצאתי אחר שעשה זאת.

התנצלות:

אמנם מעט בכרסלב העיון לפרסם חידושיהם חלקם כדי לא להיקרא בעל המחבר וכו' ב תארי כבוד

וחלקם כנראה מחשש שלא יצאו חובת הזהרת רבינו בתורה כאות ח' שאין לדרוש לרכים אלא דברים המבוררים לו כאחותו שאסורה לו כמבואר בשבת קמה:, ואע"פ שהזהיר בתורה סא' (סוף אות ה') שכ"א חייב להאמין בחשיבות חדושו, מסתמא כוונתו להאמין אבל לא לדרוש ולפרסם.

אבל כיון שאמר אני חדש מלא ישן ולא ידוע שבזה דווקא יצא לחדש ולחלוק על מפרשים רבים שהאריכו בחיוב כתיבת חידושים עיין מהרש"א ב"ב י: שעל זה אחז"ל פסחים נ. אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו ובספר חסידים אות תקל מי שגילה לו הקב"ה דבר, ואינו כותבה ויכול לכתוב, הרי גזול מי שגילה לו, כי לא גלה לו אלא לכתוב, דכתיב (תהלים כה יד) סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם, וכתיב (משלי ה) יפוצו מעינותיך חוצה, וזה שכתוב (קהלת יב יד) יביא במשפט על כל נעלם, שגורם שנעלם, אם טוב שגילה לו אם רע, שאינה כותבה: ובביאור ברית עולם להחיד"א שם. הוסיף בשם ספר לב אריה שכתב בהקדמתו משם רז"ל שבזמן שבית המקדש קיים כשארם מקריב קרבן מתכפר לו וכשארם כותב בספר מה שלומד איזה חידוש הכתיבה זו עולה לו במקום קרבן.

ובזה פי' הרב הנ"ל את הכתוב זבח ומנחה לא חפצת וכו' עולה וחטאה לא שאלת אז אמרתי הנה באתי במגילת ספר כתוב עלי שיעלה במקום קרבן.

עוד עי"ש בשם ספר רבינו אפרים על התורה כתב יד פרשת כי תשא שכתב בשם רבי אליעזר מגרמיזא ז"ל שכל מי שמגלין לו רזי תורה מן השמים ואינו כותבו עתיד ליתן את הדין עכ"ל.

ועיין שפתי כהן למוה"ר מרדכי הכהן מגורי הארז"ל בהקדמת ספרו בזה"ל "ניתנה רשות למי שחננו ה' קצת דעה וחכמה ובינה לבאר ולפרש מה שקבלה נשמתו בסיני ואם לא יכתבם נראה לי שהוא נענש כמו הנביא שהוא כובש נבואתו שחייב מיתה.

ועיין בספר מחשבות חרוץ לר' צדוק הכהן אות טו שכתב שיש גם חיוב לפרסם כי שמא יש בדבריו איזה חידוש השייך לחלקו ולא נגלה לשום אדם והוא לכך נוצר לגלותו בעולם, ואם לא, ח"ו יצטרך להתגלגל.

עוד עיין בספר קהילות יעקב ז"ע שכתב בהקדמת ספרו בשם ספר תורת גיטין מאמר הקדמון שדבר טוב אחד בספר מציל על הספר כולו. עכ"ל.

לכן אולי ע"י הודעה והתנצלות הנ"ל אפשר כן לפרסם איזה חידושים גם לפחותים כמונו, ואנו תקווה שעכ"פ דבר טוב אחד יש גם בחיבור זה ויציל על הספר כולו.

ואע"פ שהרמב"ם מזהיר באגרות קדש מאמר קדוש ה' שלפני שדורש לרכים יהזור ד"פ אבל מה שכותב צריך לחזור אלף פעמים, מסתמא הכוונה להוראה למעשה ואע"פ שבדאי בדברי רבינו יש הוראה בקיום עצותיו ועניני השקפה למעשה, מסתמא בדרך לימוד מותר דאל"כ לא שבקת חי. ומסתמא גם הזהרת רבינו הנ"ל אפשר לפרש כך.

עכ"פ אם טעינו והזהרתם היא בכל עניין, אולי ראוי לכנות את הביאור חברותא, כי חברותא דרכו לומר גם את ספקותיו ולא רק דברים המבוררים כאחותו שאסורה.

עוד עניין חתימת שם המחבר היא סוגיא בפ"ע עיין ספר חסידים שם שחכמים ראשונים נמנעו כדי שלא להנות מהתורה ועיין שם סימן ח' שרשב"ג מ' הרוגי מלכות תלה בזה סיבת הריגתו עוד עי"ש סימן פד שמנכין לו מזכויותיו, אמנם יש מקשים א"כ מאי משמאלה עושר וכבוד. מאידך רובא דעלמא נהגו כן לציין שמם ונ"ל הטעם או שצויין ע"י תלמידיהם או שכל היחס לפירוש הוא כפי גדולת המחבר בחכמה ויר"ש לכן חששו שאם לא יצינו שמם לא ינהגו כבוד ראש בדבריהם.

לעורך על חשיבות העיון בתורה של רבינו:

עיינ חיי מוהר"ן סימן שמו שאמר שפּוֹב לְקַבֵּעַ לְעַצְמוֹ שְׁנֵי שְׁעוּרִים לְלַמֵּד סְפָרֵי הַקְדוּשִׁים, שְׁעוּר אֶחָד פְּשוּט לְלַמֵּד בְּמַהֲרָה הַרְבֵּה מְאֹד כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה שְׂגוּר בְּעַל-פֶּה, וְשְׁעוּר אֶחָד לְלַמֵּד בְּעֵינַיִן גְּדוּל. כִּי יֵשׁ עִמָּקוּת גְּדוּל וְנִפְלָא בְּסְפָרָיו. וְעֵינַיִן בְּמָקוֹם אַחֵר מְזַה מְעַנְנֵן עֵצִים הָעִמָּקוּת הַגְּדוּל שֶׁיֵּשׁ בְּתוֹרָתוֹ הַקְדוּשָׁה וְהַנּוֹרָאָה מְאֹד עַד אֵין סוּף וְאֵין תְּכֵלִית:

ועיין תורה קה תנינא שהעיון בתורתו מסוגל לבטל הרהורים רעים כי הם באים מהמדמה ועיין ככבי אור (חכמה ובינה אות לו) לבאר דברי רבינו בסוף תורה כה שצריך לקרא שם חדש ליצה"ר דהיינו מדמה. הטעם כי המדמה הוא מדרגה שמינית ביצה"ר שנתחדשה כנגד התורה של רבינו ולפ"ז דווקא תורת רבינו מסוגל ביותר להכניע ולתקן את המדמה.

ועיין ח"מ סימן תקכ"א - שרבינו אמר כבר נתתי לכם כח המדמה כשר וטוב וכו'.

ועיין ביאור הלכותים (תורה נר אות ד') - שהכוונה בעיקר לתורה נר שבה המשיך לאנשיו ובעיקר למוהר"ן מדמה זך וברור. ועי"ש אות ו' שכל אחד כפי התכללותו בו ובתורתו כן יזכה. (וכיצד ההתכללות בתורתו עיין בסוף תורה פז תנינא מש"כ רבינו דהיינו לעיין באותו מאמר ולזכות להבין בו ולעשות עמו איזה עבודה עי"ש)

ועיין תורה ח' תנינא אות ז' שעיקר האמונה תלויה בברור המדמה ועי"ש אות ח' שע"כ צריך מאד לחפש ולבקש מאד צדיק כזה שיכול להמשיך מדמה מבורר לאנשיו.

עוד עיין תורה עב תנינא שע"י הסתכלות בצדיק והצדיק בו זוכין להתנוצצות המוחין ולשפלות (שרק היא תקום בתחית המתים) ולגדולה כפי מדרגת מוחו.

ועיין בפל"ח שם אות ב' וד' עפ"י לק"ה תפלין ו' כז שגם ע"י לימוד ספרו מתקיים כל זה עפ"י המבואר בתורה קצב שפניו ושכלו של הצדיק נמצא בספרו.

ועיין ככבי אור (שיחות וספורים אות מג) הובא בחכמה ותבונה (סימן ב' אות טז) - שרבינו שאל את רבי אהרן תלמידו שהיה הרב של ברסלב למה לא תקח את ספרי ותעיין בו היטב עד שיעלה על דעתך איזה קשיא ואח"כ תוסיף ותעיין בו עד שתבין ותדע את התירוץ שע"ז.

ידועים דברי רבינו שכינה בשם אפיקורס את אותם שאמרו שתורתו גבוהה מדאי. ונראה פשוט כוונתו בזה שאין אחד שלא יכול למצא תועלת בספרו. וא"א לומר שהכוונה שכל אחד יש כמה תורות שמתאימות לו שהרי לא אמר זאת על ספרו אלא על תורותיו קודם שנעשו לספר א"כ בכל תורה בלקומי מוהר"ן יכול כל אחד בכל מדרגת הבנה למצא איזה תועלת נצחית ואמנם לכאורה צריך לומר זאת גם על כל חלק מתורה אבל בזה צ"ע. עכ"פ לפ"ז צריך זהירות גדולה וכל אחד לבחון עצמו אולי ח"ו הוא מאותם אלה שמכונים בפי רבינו אפיקורס. מה שנקט לשון אפיקורס דהיינו כופר במציאות הנבואה ובנבואת משה (רמב"ם תשובה ג' ח'), נראה כוונתו כיון שאמר בתורה מז תנינא שאסור לומר תורה אלא אם יכול לומר באופן שכל אחד ישמע רק מה שצריך לו ולא יותר. נמצא שמי שסובר שרבינו אומר תורה גבוהה הוא מטיל פגם בצדיק.

ואם תקשה שרבי אברהם בן נחמן זצ"ל שהיה גאון ועמקן עצום אמר ככבי אור (ששון ושמחה יז) הלוואי שאבין ואדע עכ"פ עשרת אלפים שנה לאחר התחיה דבור אחד מדבריו הנוראים כפי שידע אותו אדמו"ר ז"ל עוד בזה העולם. וא"כ מה הטענה על אזובי הקיר כמונו. אבל אדרבה משם ראייה כי המשך דבריו שם שעל כל זה רבנו בעצמו הזהיר לכמה וכמה שישתדלו לחדש בתורתו כמבואר בתורה קה תנינא שאפילו אם לא יכוון לכוונתו זה טוב, ומובן מזה שהיו לו כמה כוונות בדבריו הנוראים שגם אנו נוכל לידע ולהבין בהם קצת וכו' עי"ש.

מי שיש לו קצת הרגשה בליקומי מוהר"ן רואה בחוש שהספר לא נכתב לגאונים, ולא ליודעי קבלה, ולא ליודעי כל התורה כולה, אלא לכל אדם כפשוטו ממש ורואים בחוש שאדם פשוט יכול להתעורר מהספר של רבינו יותר מגאונים גדולים.

ויש גאונים גדולים ואפילו כאלה שכותבים פירושים על הספר אעפ"כ רואים בחוש שאין להם את ההרגשה והמסר של רבינו שמקבל חסיד פשוט של רבינו, כי הספר הזה צריך רק ביטול לרבינו זה הכל, וכמובן כשיש ביטול אזי ככל שהוא בעל כשרון ויותר בקי בספרים גם מוצא בו יותר טעם ועומק.

חברותא

ללימוד עיון

בספה"ק

ליקוטי מוהר"ן

קמא

דף קכב:

תורה רבו

קכב: ליקומי

רפד רפה שערי גן עדן רפו

מוהר"ן

"(שמעתי משמו מכבר מה שאמר על פ' שופטים ושומרים ונשכח הרוב, וזהו היוצא משם, מה שאנו זוכרים עדיין) :

רפו [י] **כי** יש גן עדן. והם שני בחינות, גן, ועדן [יב]. והם בחי' חכמה עילאה וחכמה תתאה. כי עיקר תענוג גן עדן הוא השגת חכמת אלקות, היינו חכמה עילאה וחכמה תתאה, שהם בחי' גן עדן כנ"ל. אך לזכות לזה, א"א כ"א ע"י השערים. כי יש שערים, היינו בחי' שערי גן עדן, שע"ז זוכין ליכנום לגן עדן, דהיינו להשגת חכמה עילאה וחכמה תתאה, אך אלו השערים גנוזים וממונים בארץ, בחי' (איכה ב) **טבעו בארץ שעריה**, וצריכים לזה בעל הבית על הארץ, שיהיה מושל בארץ, שיוכל להוציא ולהקים ולהעמיד השערים שנטבעו בארץ: **וְדַע** שע"י לימוד פוסקים, זוכין להיות מלך ומושל בארץ, ואז יכולין להעמיד ולהקים השערים שנטבעו בארץ, וזה בחי' (משלי כט) **מלך במשפט יעמיד ארץ**, כמשפט דייקא, היינו ע"י משפט, שהוא משפטי ודיני התורה, דהיינו לימוד פוסקים שמבכרים משפטי ודיני התורה, ע"ז נעשה מלך ומושל, וע"ז יוכל להעמיד ארץ, ואז מעמיד ומקים ומגלה השערים שנטבעו בארץ שע"ז זוכין לגן עדן כנ"ל. וזהו [יג] **שופטים ושומרים תתן לך בכל שעריך וכו' לשבטיך**. **לשכט** ר"ת **טבעו בארץ לעריה**. (היינו השערים שנטבעו בארץ) וזהו **שופטים ושומרים תתן לך וכו'**. כי השופטים ושומרים שהם בחי' המנהיגים והמושלים בארץ. וזהו **שופטים** דייקא, כי העיקר ע"י משפטי התורה בחי' פוסקים בחי' **מלך במשפט יעמיד ארץ**, ע"ז נתגלגל השערים שנטבעו בארץ. וזהו **תתן לך בכל שעריך לשבטיך**, כי השופטים ושומרים מקימין השערים שנטבעו בארץ, וזהו בכל שעריך **לשבטיך**, כי הם מקימין ומגלגלין השערים שנתעלמו בחי' **טבעו בארץ לעריה**. הם מקימין אותם ע"י המשפט שלהם, דהיינו לימוד פוסקים, בחי' **מלך במשפט יעמיד ארץ כנ"ל** :

תורה אור
תהלים קיט (פה) קרו לי
ידיים שיהות אֶשֶׁר לא
כתורתך:
תהלים כג (ו) אֶף טוב וְחֶסֶד
יְדַפְּנֵנִי כִּלְ יַמֵּי חַיֵּי וְשִׁבְתִּי
בְּבֵית יְהוָה לְאָרֶךְ יָמַי:
תורה רפד
משלי כב (כג) כִּי יִהְיֶה יָרִיב
רִיבֶם וְקָבַע אֶת קַבְעֵיכֶם
נְפְשׁ:

תורה רפה
משלי לא (יח) עֲצֵנָה כִּי טוב
סִתְּרָה לא יִכְפֶּה לְעַלְל
(ובְּלִיָּהוּ) נְרָה:

תורה רפו
איכה ב (ט) טִבְעוּ בְּאֶרֶץ
שְׁעֵרֶיהָ אֲבָד וְשֶׁבֶר בְּרִיחֶיהָ
מִלֶּכָּה וְיִשְׂרָיִה בְּגוֹיִם אֵין
תִּרְוָה גַם נְבִיאֶיהָ לא קָצָא
חֲזוֹן מִיָּמֶיךָ:
משלי כט (ד) מִלֶּךְ בְּמִשְׁפַּט
יַעֲמִיד אֶרֶץ וְאִישׁ תְּרוֹמֹת
יִנְרִסְנָה:
דברים שופטים טו (יח)
שֹׁפְטִים וְשֹׁרְטִים תִּתֵּן לָךְ בְּכֹל
שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

רפד [ג] **שמעתי** בשמו, שהוכיח את אחד שאמר לו שאין לו פנאי ללמוד מחמת שעוסק במו"מ. אמר שאעפ"כ ראוי לו לחטוף איזה זמן לעסוק בתורה בכל יום, ואמר, שזהו מה שארו"ל (שבת לא). ששואלין את האדם קבעת עתים לתורה. קבע הוא לשון גזילה כמ"ש (משלי כב) **וקבע את קובעייהם נפש** [י], היינו ששואלין את האדם אם גזל מן הזמן שהוא טרוד בעסקיו, אם גזלת מהן עתים לתורה [י], כי צריך האדם לחטוף ולגזול עתים לתורה מתוך המירדא והעסק :¹

רפה [י] (משלי לא) **טעמה כי טוב סהרה**, היינו תיכף כשמועמין טעם התורה של הצדיק האמת, שוב [ג] **לא יכבה בלילה נרה**, היינו אף על פי שאח"כ ימנע ולא יתקרב אליו ויהי רחוק ממנו, (שזהו בחי' לילה וחשך) אעפ"כ"כ לעולם יאיר לו אור התורה שמעם קצת ממנה בהיותו אצלו. וזהו **טעמה כי טוב סהרה**, תיכף כשמועמין כי טוב סהרה, שהיא² התורה של הצדיק, שהסחורה שלו היינו התורה שלו טעמה טוב, אזי שוב לעולם **לא יכבה בלילה נרה**, כי תמיד תאיר לו אור התורה שמעם אצלו, אפי' בלילה, היינו בעת ההתרחקות שהיא בחי' לילה, כי **לא יכבה בלילה נרה** לעולם ועד :

ברוך הנותן ליעף כח ולאין אונים, אשר עד כה עזרנו ברחמינו העצומים להתחיל ולגמור דבריו הראשונים : אשר הובאו בכרך הנורא הזה ספר **ליקומי מוהר"ן**. אפרסמונא דכ"א תליסר נהרין, צפנת פענח כל צפונות בו מתגלגל ומתבארין, כשבילי דנהרדעא כן כל שבילי החכמה האמתיות ויראת שמים ועצות³ דקדושה ל' נהרין, הנמצא כזה איש אשר רוח אלקים בו דמגליין ל' דמטמריין, כל דבריו כגחלי אש זיקוקין דנור ובעורין. קומו וברכו את ה' אלקיכם מן העולם ועד העולם דגלי לן נהורין. עזרת אבותינו הוא מעולם מגן ומושיע להם ולבניהם אחריהם לדורי דרין. כען נחוי קידה ונצלי קדם רחמנא, דיחוי בסעדנא, להתחיל ולגמור ספר **ליקומי מוהר"ן תנינא**. אנא ה' הושיעה נא, כאשר זכינו לסדר אותם כן נזכה לעשותם עדי נשוב לציון ברננה, ובמהרה בימינו יקוים תבואי תשורי מראש אמנה, אכ"ר :

חזק חזק ונתחזק

¹ סוכה כא: * ע"ז יט:

² בתקפא לא ברור ונראה – קיבל. בתרלו- קיבל, בתרלד ומתרו- קובל

³ לא ידוע מתי והיכן נאמרה תורה זו

⁴ בתקפא- ש עט ניקוד שמאל וימין ות עט דגש

⁵ וגם עיין מלאכי ב' ה' היקבע גוי אלקים ובפרש"י שם

⁶ עיין שערי תשובה על או"ח סימן קנו ס"ק ב' בשם הבית אפרים בהקדמה לחלק או"ח שכתב חידוש זה בשם בעל ההפלאה. ובירחון סיני כרך קכ דף קד: הובא חידוש זה גם בשם בעל הפליאה ז"ל אלא שבתרצו נדפס תחילה אורות הגר"א וכן הוא מפורסם בשם הגר"א אבל לא נמצא בספריו. וצ"ח שם לעוד ספרים שנקטו לשון גזילת הזמן.

⁷ בתרלד יש כאן הגה בסוגרין בין תורה זו להבאה וזה לשונה- (אח"כ מצאתו בהקדמת הגאון בעהמ"ח תשובת בית אפרים שכתב את בשם הגאון בעל ההפלאה ז"ל) וכן בתרצו יש בין שתי תורות אלו הגה בסוגרין כן (אח"כ מצאתי בהקדמת הגאון בעהמ"ח בית אפרים שכתב את בשם הגאון בעל הפליאה ז"ל) אלא שבתרצו נדפס תחילה בשעות בריוח לפניו והיא סמוכה לתורה רפה (וכן נמצא במהדורת אוצר החכמה) ושוב נדפס בתרצו מתוקן שנשמך ההגה לתורה רפד ואחריה יש ריוח, וכן נדפס במהדורות מאוחרות שצולמו ממנה. בתרלד לא נמצאת הגה זו וכן במהדורות תשכ"ט נחטק הגהה זו.

⁸ לא ידוע מתי והיכן נאמרה תורה זו. ועיין חיי מוהר"ן סימן לה ושיש"ק ח"ב סימן קלו וסימן רפא שנאמרה על י' דוד מפאלי אחרי שמעם תורה נה (וטעם שלא זכה להתקרב עיין באור הליקוטים תורה נה אות נו הערת המו"ל שם וצ"ע המקור)

⁹ סוף פסוק הנ"ל

¹⁰ מוהר"ן בתקפא

¹¹ גם בתרלד אעפ"כ, מתרלו – אעפ"כ

¹² בתקפא לא ברור ונראה – שהיא, בתרלד- שהיא, בתרלד- שהוא

¹³ הוספת מוהר"ן בתקפא שייכת לתורה רפו נדפסה בראש הדף ואחריה ריוח

¹⁴ לא ידוע מתי והיכן נאמרה תורה זו

¹⁵ ברכות לד: וסנהדרין צט.

¹⁶ * דברים טו

¹⁷ מוהר"ן בתקפא

¹⁸ בתרלד- שנובעו

¹⁹ בתרלד- עזרי, מתרלו - עזרונו

²⁰ בתקפא ו' מחוק ונשאר נקודה ונראה האמתיות בתקפא גיטין יש רושם חלש של המשך ו', בתרלד- האמתיות,

²¹ מתרלד- האמתיות

²² בתרלד- ועצת

²³ בתרלד- לררי

מאמר שערי גן עדן

מספה"ק ליקוטי מוהר"ן

זמן ומקום אמירת התורה
לא ידוע

פתיחה

רבנו מבאר שהשער והפתח לבוא לכל העונג מהפירות הצומחים וגדלים בגן עדן של עוה"ב, טבוע ושקוע בגשמיות ועפר ארציות וחושך עולם העשיה שבעולם הזה. ומי שמעלה את השערים הוא כל אחד לעצמו, אבל ע"י השופטים פוסקי הדור שמלמדים הלכות, וע"י שוטרים שהוא צדיקים המוכיחים ומלמדים מוסר, ומזרזים את העם לעסוק בהעלאת השערים.

ליקוטי הלכות

אין

שיחות השייך לתורה זו

וזאת היתה הנהגה הכללית שצוה והזהיר את כולם. דהינו ללמוד פוסק בכל יום. אפילו ביום שאין לו פנאי ילמד על כל פנים איזה סעיף "שולחן ערוך" בכל מקום שהוא. ואמר שהוא חיוב גדול על כל אחד מישראל: (שיחות מוהר"ן אות קפה)

ועל למוד הפוסקים הזהיר מאד מאד ביותר מכל הלמודים. (גדה עג"ו/ תורה ב תנינא/ו) וראוי ללמוד כל הארבעה "שולחן ערוך" כולם מראשם עד סופם כסדר (עלים לתרופה ו'ז'). אם יכול ללמוד כל הארבעה שולחן ערוך עם כל הפרושים הגדולים מה טוב. ואם לאו על כל פנים ילמד כל הארבעה "שולחן ערוך" הקטנים: והוא תקון גדול מאד מאד. כי על ידי חטאים נתערב טוב ורע, ועל ידי למוד פוסק שמברר הכשר והפסול המותר והאסור הטהור והטמא על ידי זה נתברר ונפרש הטוב מן הרע וכמבאר במאמר ראיתי מנורת זהב ובשאר מאמרים מעלת למוד הפוסקים (תורה ח אות ב'ז'): ואמר: שכל איש ישראלי מחויב ללמוד בכל יום ויום פוסקים ולא יעבר. ואף אם הוא אנוס ואין לו פנאי, ילמד על כל פנים איזה סעיף "שולחן ערוך" באיזה מקום שהוא אפילו שלא במקומו שהוא עומד עתה בשולחן ערוך. כי צריך ללמוד איזה דין ב"שולחן ערוך" בכל יום ויום כל ימי חייו. וכשאינו אנוס ילמד כסדר כל הארבעה "שולחן ערוך" מדי יום ביומו וכשיגמר ויסיים הארבעה

ג' חשיר תשסד כו חשיר תשעה כו תמוז עה ה אב תשפב ירושלים

ג' גדה עג. תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא שנאמר הליכות עולם לו אל תקרי הליכות אלא הלכות.

ד' תורה ב' תנינא אות ו' (ב) ובחינת תורה, שהוא שעשוע עולם הבא, זה בחינת הלכות, פי ההלכות שזוכין ללמוד, בפרט מי שזוכה לחדש בהם, זה בחינת שעשוע עולם הבא, בבחינת (גדה עג): 'כל השונה הלכות בכל יום, מבטח לו שהוא בן העולם הבא'. פי פשנתחדש הלכה, נתחדש שכל וידיעה, והדעת הוא עקר שעשוע עולם הבא כנ"ל:

ה' עלים לתרופה מכתב ו' – גם אהובי בני, לא טוב בעיני שפכת לי שקבעת לך שני שעורים בלמוד פוסקים בארץ חיים הלכות שבת וביורה דעה הלכות מליחה, הלא היה לך להבין פי לא חפצתי בדרך פנה לפור דעתו, בענינים רחוקים כאלה, וכי מה ענין מליחה להלכות שבת, הלא ידעת כי רצוני בסדר הלמוד הוא ללמוד פסד דיקא (עין שיחות הר"ן עו), דהינו שתגמר הארץ חיים עד סופו, ואחר כך תתחיל בעזרת השם יתברך ללמוד היורה דעה מהלכות שחיטה מראשו לסופו פסד דיקא, וכן החשן משפט והאבן העזר, לא כמו שנהגין בני הנעורים לחטף בכל זמן הלכתא מיוחדת לפעמים הלכות בשר בחלב ולפעמים הלכות טוען ונטען ופתאם מדלגין להלכות גדה וכיוצא בזה ונשארים קרח מפתא וקרח מפתא, וזה וזה לא עלתה בידם. ומאומה לא ישאו בעמלם. פי כאשר יגדלו אינם יודעים שום דין והלכה אפלו במקום אחר:

ו' שיחות הר"ן אות עו – גם לא היה מצוה לחזר תכף על למודו רק רצונו תמיד היה ללמוד הספר או הפוסק שלומד כסדר מראשו לסופו בוריות, ואחר כך יתחיל פעם שני ויגמר אותו כולו. וכן פעם אחר פעם:

ז' תורה ח' אות ו' (ו) ולבוא לזה להפריש ולהבדיל ולבטל הרע מהטוב הוא על ידי תורה ותפלה, ולמוד התורה יהיה ללון לעמקה של הלכה (ו), הינו ללמוד פוסקים. פי יש בהתורה אחיזת הטוב והרע, שנאחזין מבחינת אסור והתר, טמא וטהור, בשר ופסול, שיש בהתורה; וכל זמן שאינו מברר ההלכה הוא מערב טוב ורע; ועל פן אינו יכול להפריש ולבטל הרע מהטוב, והוא בבחינת (משלי י"א): "ודרש רעה תבואנו", עד אשר הוא מעיז ומברר הפסק הלכה ומברר האסור והמתר וכו', דהינו על ידי למוד פוסקים, אי מפריש הטוב מהרע (ז). אף לזכות לזה השכל, שיוכל ללון לעמקה של הלכה, הוא על ידי תפלה, כי משם נמשך השכל:

ח' תורה טב אות ב' – ותקון המחלקת שבקדשה, הן הלכות פסוקות. פי פסק הלכה הוא השלום והכרעה של מחלוקת התנאים ואמוראים. ועל ידי למוד הפוסקים, הוא נתקשר להשלום שבקדשה, ומתקן המחלקת שבקדשה. ואז נתבטל המחלקת היצר הרע שבבלבו. ואז יוכל לעבד את השם בכל לבבו, בשני יצרים. ונפתחו לו שערי השכל. שיודע להשיב לאפיקורוס. וכל זה נעשה על ידי ההכרעה והשלום הנ"ל: וזה אותיות שלום, נטריוקון ודע מה שתשיב לאפיקורוס. פי על ידי השלום, יודע להשיב על אפיקורוסות שבבלבו:

"שולחן ערוך" יחזר ויתחיל ללמד כסדר. וכן ינהג כל ימי חייו (דוקא סעיף שהוא פסק הלכה כמבואר בכב"י אור עמ' עג יא/א): (שיחות מוהר"ן – אות כט. עם הערות הרב אריה קפלן ז"ל)

הקדמה

יסוד תורה זו נ"ל בכלליות מאד שמדבר מהיסוד שעולם הבא דהיינו עולם השכר בגן עדן הוא וכל התענוגים הרוחניים שבו בשתי המדרגות, דהיינו הגן והעדן, הכל הוא רק ע"י כלים שאנו מכינים בעולם הזה/י, דהיינו דייקא מתוך הגשמיות וההסתרה הנוראה של עולם העשייה העבור והשוך ומגושם, בו אנו זורעים באדמה ועפר ע"י קיום רצון ה' והמלכתו וגילוי כבודו. דהיינו שבאמת אין זה שכר/י אלא כעניין הטבע שזרע שזורעים בעפר נרקב ומכח הרוחני שבו/י צומח אילן גדול מאותו המין, כך הוא שכר עולם הבא, ובבחי' (שבת לא.) אמונה היא סדר זרעים, ובבחי' (מכות כד) בא חבוק והעמידן על אחת "איש באמונתו יחיה", שזרע באמונה מעשים וסיגופים/י וממית עצמו באהלה של תורה (ברכות סג) מתוך הדחק, ואזי זוכה לאילנות הנפלאים שצמחו עבורו בגן עדן. ובסוף ימיו נקבר כולו באדמה, וצומח בתחיית המתים. וזהו שאנו אומרים בתפלה "זרע צדקות מצמיח ישועות", כי ע"י שזורעים מעשה הצדקה בעוה"ז זוכים לצמיחת ישועות דהיינו ש"ע נהורין שהם שעשוע עוה"ב.

אבל בעולם הזה לא מתגלה, כי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא (קדושין טז:), בבחי' "הזורעים בדמעה" והעלם את כל חיותינו כוחינו ורכושנו וכבודנו ומאמינים שבעוה"ב יצמחו מזה אילנות יפים ושם יתקיים "ברינה יקצורו". וכמבואר הרבה בליקוטי מוהר"ן כמה מפסיד מי שרוצה שכר בעוה"ז ובפרט כבוד. (עיין תורה רלו ועוד)

וזהו שידוע שאפילו צדיקים גדולים לא יכולים להוסיף שכר יותר ממה שהכינו בחייהם, אלא או ע"י שמתעברים באדם שחי בעוה"ז, או ע"י שאדם חי בעוה"ז ילמד את חדושיהם, ועי"ז יהיו שפתי הנפטר דובבות בקבר ונחשב כאילו הוא חי בשני עולמים כמבואר היטב בתורה יב עפ"י הגמ' יבמות/א. וזהו שאמרו במדרש (במד"ר יט א, ותנחומא חקת ג) "מי יתן טהור מטמא" עולם הבא מעולם הזה.

ובמדרש "מי יתן טהור מטמא" הוא אברהם שנולד מתרה, והוא דייקא נולד בתחילת אלפים שנות תורה (שנת 1948) והוא הראשון שהתחיל לאחות את הקרע שהיה הולך ומתרחב בין האדם להקב"ה בכל אלפים שנות התורה, ע"י שלמד ולימד תורה שלמדוהו כליותו, שהיא היתה אז השערי ג"ע, דהיינו שהוא היה השופט ושוטר הראשון בעולם שהתחיל להעלות את שערי ג"ע מן הארץ. ועל כן הוא דייקא גילה את מערת המכפלה

י שיח שרפי קודש – חלק א שפב – בענין למוד שלחן ערוך, שהזוהר אדמו"ר זצ"ל, שפעתי בשם מורנו מוהר"ן זכרוננו לברכה, שאף על פי שדי ללמוד סעיף אחד לבד בכל מקום שהוא, אכל דוקא סעיף כזה, שהוא פסק הלכה. (ככבי אור אנשי מוהר"ן פרק ב' אות יא.)

א אח"כ מצאתי כתוב אצלי שהריצ"ח ביאר בתורה מט 14 דק 54 ששער ג"ע זה העוה"ז כי א"א להכנס לג"ע בלי לעבור עוה"ז.

ראה מאמרי המשגיח ממיר מאמר סד עין לא ראתה. (עמ' קכה)

ראה טל אורות חלק ראשון פרק חמישי אות ג) כשנוטעים הגרעין בארץ כדי להוציא ממנו אילן, הנה הגרעין הזאת ממשיך מהארץ גילוי כח הצמיחה להתהוות מזה עץ עושה פרי כעין הזרע אשר נזרע בארץ ההוא, והגרעין הזאת מקבל כוחו מכל הארבע יסודות לגמור מלאכתו. והנה אנחנו רואים בחוש איך שכח הרע שבד' יסודות מתחברים לכלות את הגרעין ההוא, דהיינו הארץ שהוא יסוד העפר, והלחוחית שבה שהוא יסוד המים, וחום האש שתחת הארץ, והאוויר המעופשת דשם, פועלים בהגרעין להרקיבו ולשבר הכלים שלו ולהפכו ממש מיש לאין. ומי שאינו בקי בהטבע לא יאמין כלל שיצא עוד מזאת הגרעין שום דבר, דהא לפי ראות העין נרקב ונכלה כל הגרעין ולא נקרא בשם כלל, ואעפ"כ אנחנו רואים איך שיוציא אח"כ אילן תקיף ורב. מפני כי האמת הוא שכח הטוב שבגרעין ההוא לא נכלה כלל, וכל מה שנירקב ונכלה הכל הוא הפסולת שבו, כי אין להרע שליטה אלא בעצמותו דהיינו בהרע, והרע מכלה הרע, אבל פנימית הטוב שבגרעין והכח הזה שיש בו להוציא אילן שהוא כח ההויה שיש בו להוות האילן, אין בכוחם לנגוע אפי' בקצהו. וכל מה שפעלו היסודות להשחיתו עד שנדמה להם שהשחיתו אותו, אדרבה נהפוך הוא, אשר כח הטוב שבגרעין שלט בהם וקבל מהד' יסודות הטוב שבהם כדי להוציא אילן, והבן. ואדרבה, כל זמן שלא בא הגרעין לבחינתו אין, לא היה יכול כלל להוציא פרי, מחמת שהפסולת שהיה בהגרעין עיכב כל הויות האילן, עד שנתברר הטוב וכל הפסולת כלה והלך לו ע"י הד' יסודות מכח הרע שבהם, ונתחברו הטוב שבהם להטוב שבגרעין ועי"ז נתהווה אילן תקיף, והבן. (וזה סוד הכתוב עת אשר ישלט האדם באדם לרע לו) וכו' ע"ש.

וזהו שאמרו חז"ל (אבות ה' כו) לפום צערא אגרא. ובשהש"ר ח' טז אמרו הלומד בצער נטל פי חמש מהלומד שלא בצער, וביאור ספרי המוסר(שיחות מוסר לרנמ"ו) כי כל הנעשה מתוך צער פועל יותר על הנפש ונעשה עצמיות האדם. והראייה משבט נפתלי שלמדו מתוך צער הפרנסה זכו לאלף שרים ואילו שבט יששכר שלמדו שלא מתוך צער כי שבט זבולון תמך בהם זכו רק למאתים שרים. ואם בעוה"ז ק"ו לעוה"ב. וזה לשונו שם – מה טעם האלף לך שלמה ר' חייא בריה דרבי אבא דיפו אמר הלומד תורה בצער נטל אלף שלא בצער מאתים נטל בשכרו ממי את למד משבטו של יששכר ומשבטו של נפתלי שבטו של נפתלי ע"י שהיו עוסקים ולומדים תורה בצער נטלו שכר אלף הה"ד (ד"ה א' י"ב לה) ומנפתלי שרים אלף אבל שבטו של יששכר ומשבטו של נפתלי למדין תורה שלא במקומו נטל שכר אלף ובמקומו נטל שכר מאתים וממי את למד משבטו של יששכר ומשבטו של נפתלי שבטו של נפתלי על ידי שהיו למדין תורה שלא במקומו נטלו שכר אלף הה"ד ומנפתלי שרים אלף אבל שבטו של יששכר על ידי שהיו למדין תורה במקומו נטלו שכר מאתים שנאמר ראשיהם מאתים וכל אחיהם על פיהם:

יבמות דף צו: דאמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב אגורה באהלך עולמים וכי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמים אלא אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם יהי רצון [וצו]. שיאמרו דבר שמועה מפי בעוה"ז דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר אמר ר' יצחק בן זעירא ואיתימא שמעון גזירא מאי קראה וחכך כיון הטוב הולך לדודי למישרים דובב שפתי ישנים ככומר של ענבים מה כומר של ענבים כיון שמניח אדם אצבעו עליו מיד דובב אף תלמידי חכמים כיון שאומרים דבר שמועה מפיהם בעוה"ז שפתותיהם דובבות בקבר: וכן איתא בגמרא בכורות לא:

שהיא שערי גן עדן, כשהיה בן צט שנים ובשלישי למילה רץ אחרי פר כדי להאכיל את אורחיו וגילה את מערת המכפלה²⁷, אחרי 1117 שנים שהיתה חתומה ונעלמת מאז שנקברו בה אדם וחיה (בשנת 930). דהיינו שגילה אותה בשנת 2047 לשנות עולם, בתחילת אלפים שנות תיקון העולם על ידו דייקא.

וזוהו (איכה ב') "טבעו בארץ שעריה", פשוטו של מקרא היא קינת ירמיהו על שערי בית המקדש שנשקעו²⁸ בארץ בעוונותינו, ועיי' נכנסו הגויים וטמאו את המקדש והחריבוהו, אבל רבנו דורש פסוק זה על שערי גן עדן, נראה כוונתו שבשבירת הכלים שקדמה לעולם הטביע אותם הקב"ה בחושך וגשמיות עולם העשייה העכור, כדי שישאל ע"י תורה ומצוות, דהיינו משפטי התורה שילמדו אותם השופטים ושטרים, יעלו אותם בבחי' "מלך במשפט יעמיד ארץ", מאן מלכי רבנן (גיטין סב). דהיינו תלמידי חכמים הפוסקים שבדור. וזה החילוק בין ביהמ"ק שהוא שער השמים²⁹ שמחבר שמים וארץ, והוא בניין גבוה ומפואר שמאיר לנו זכרון עוה"ב כדי שלא נטבע בארץ מרוב העסק שלנו בהעלאת שערי הג"ע. לעומת זה שערי ג"ע היא מערת המכפלה כידוע³⁰ (ראה תורה יז)³¹, דהיינו חפירה בתוך הארץ והיא מקום קבורה דייקא, ודווקא משם עלולות הנשמות לגן עדן.

נמצא שהשער והפתח לבוא לכל העונג מהפירות הצומחים וגדלים בגן עדן של עוה"ב, טבוע ושקוע בגשמיות ועפר ארציות וחושך עולם העשייה שבעולם הזה. ומי שמעלה את השערים הוא כל אחד לעצמו, אבל זה ע"י השופטים פוסקי הדור שמלמדים הלכות, וע"י שוטרים שהם צדיקים המוכיחים ומלמדים מוסר ומזרזים את העם לעסוק בהעלאת השערים.

וזוהו "שופטים ושטרים תתן לך בכל שעריך וכו' לשבטיך" כי השופט הוא פוסק הבקי בהלכה ומלמד רצון ה' כיצד כל אחד מהעם יעלה את שערי ג"ע שלו מהארץ, ולכן נחשב שהשופטים והשוטרים הם המנהיגים ומושלים בארץ, כל אחד באנשי שבטו, הם המעלים את השערים שטבעו בארץ, כי כל הלכה פסוקה היא שער

²⁷ כמבואר באריכות בזהר חיי שרה קבו: ועיי' גם חסד לאברהם מעין ה' נהר נא גם שהיה המקום נעלם שנים רבות

²⁸ וכן בסוטה ט. הביאו מכאן ראייה שכל מעשי ידיו של דוד המלך אין לגויים שליטה בהם לכן טבעו שערי חומת הר הבית שעשה דוד ולא נחרבו.

²⁹ ראה ליקוטי הלכות אה"ע – הלכות פריה ורביה ואישות הלכה ה אות טז) וזה בחינת מה שאברהם דחק עצמו לקנות מערת המכפלה בכסף מלא דייקא, כמו שנאמר, "אף אם אתה לו שמעני נתיי פסך השדה קח ממני וכו'". וכן דוד כשקנה את מקום הבית המקדש מארוןה היבויסי וכו' שנאמר, "ולא אעלה לאלקי עלות חנם". וכמו שאיתא בזהר הקדוש, כי אלו המקומות היו קדושים בקדשה נוראה מאד, שהם מערת המכפלה, שהוא שערי גן עדן שדרך שם עולין כל הנשמות אל עץ החיים וכו', וכן מקום הבית המקדש הוא שער השמים וכו' וכו', ועקר קדשתם הוא ששם התגלות ההשגחה ביותר שזה עקר קדשת ארץ ישראל, כמו שנאמר, "תמיד עיני ה' אלקיך בה". עכ"ל

מה שכתב שבשניהם היתה התגלות השגחה יותר, נראה לחלק כי בית המקדש גם כל הגויים ידעו שהוא מקום מקודש אבל מערת המכפלה הקדושה שבה היתה מאד נעלמת כמבואר בפרשת חיי שרה שהגויים לא ראו ולא הרגישו את קדושתה אלא אדרבה לא נחשב אצלם לכלום וכמבואר בתורה יז. ועיי' פרש"י (במדבר יג כב) שאין לך טרשין בארץ ישראל יותר מחברון לפיכך הקצוה לקברות מתים.

³⁰ כך מבואר בזהר חודש, ובעמק המלך טז כט. ומגלה עמוקות ואתחנן אופן רכב. ובעשרה מאמרות אם כל ח' ג' ל'. אבל ראה תורת מנחה לרבי יעקב סקלי דרוש ד' כתב ששערי ג"ע בירושלים. וראה עירובין דף יט. גן עדן אמר ריש לקיש אם בארץ ישראל הוא בית שאן פתחו ואם בערביא בית גרם פתחו ואם בין הנהרות הוא דומסקנין פתחו בבבל. ואולי כוונתם למקום שיש בו שפע גדול עד שבמושגי עולם הזה הוא דומה לגן עדן.

זהר חדש (מרגליות) דף עט: כשנולד שת, סילקו הקב"ה לאדם הראשון למעלה מכל הארצות, לתבל. במקום ארץ ישראל, בחברון. ושם חצב לו קבר, ועשה מערה לפניו ממערה, סמוך לג"ע. ושם היתה קבורתו. וקבורת אברהם יצחק ויעקב, והאמהות: רבי קיסמא אמר, מערת המכפלה, סמוך לפתח גן עדן. בשעה שמתה חוה, בא אדם לקברה שם. ושם הריח, מריחות גן עדן, באותו הריח שהיה שם. רצה לחצוב יותר, יצתה בת קול ואמרה דיין. באותה שעה עמד, ולא חצב יותר, ושם נקבר. מי נתעסק בו. שת בנו, שהוא היה בדמותו ובצלמו: אמר רבי רחומאי, הקב"ה נתעסק בו כשנוצר, ונתעסק בו בשמת. ולא היה מי שידוע בו, עד שבא אברהם אע"ה, ונכנס לשם, וראה אותו, והריח ריח בשמים של גן עדן, ושמע קול מלאכי השרת אומרים, אדם הראשון קבור שם, ואברהם יצחק ויעקב מוכנים יהיו למקום הזה. ראה הנר דולק, ויצא. מיד היתה תאוותו על המקום הזה:

³¹ עיי' תורה יז אמצע אות ב – וכמו שמצינו גבי עפרון, שמקום מערת המכפלה, שהוא שער גן-עדן, שדרך שם עולין כל הנשמות, ואורו גדול מאד, אף-על-פי-כן אצלו היה מקום חשך ואפלה, ועל פן מכרו בשמחה רבה לאברהם. עכ"ל. ממה שמדמה אור הצדיק לאור שערי גן עדן, אולי אפשר לומר גם שע"י לימוד פוסקים מגלים האור של הצדיק, שהוא בחי' שערי ג"ע כנ"ל. ואולי הספר של הצדיק דהיינו הלקוטי מוהר"ן הוא הגן בחי' חכמה תתאה, ועדן הוא חכמה עלאה דעתידה להתגלות. (עיי' בפנים שביארנו שקשה לומר שהגלה שלנו הוא החכמה תתאה של ג"ע אלא כי שם גם החכמה תתאה היא רוחנית, ואולי חכמה תתאה שבג"ע היא החכמה עילאה של עולם הזה.)

צ"ע מדוע דווקא שערי ג"ע היה חשוך אצלם, ואילו שער השמים דהיינו בית המקדש כן היה חשוב אצלם. וכן מובא בפרדר"א פ' לו, שהחתיים לא רצו למכור לאברהם את מערת המכפלה עד שישבע להם שלא יכבשו בניו את עיר יבוס, היינו ירושלים וזה המוריה. ועיי' רמב"ן (בראשית יד יח) שהיה להם לכנענים קבלה על חשיבות מקום הר המוריה, שידעו שהוא מכוון כנגד ביהמ"ק שלמעלה וכו'. וקשה מדוע שער ג"ע יותר נעלם מהם משער השמים? ואולי אפשר לתרץ שביהמ"ק כיון שהוא מקור השפע לעוה"ב, בזה יש להם לגויים השגה, אבל שערי ג"ע היינו אמונה בעוה"ב, בזה אין להם השגה, ובפרט בשערי ג"ע דהיינו המסירות נפש שצריך כדי להעלות את השערים הטבועים בארץ, וזוהי החשכות שגם גורמת לכסילות, שתופסים בצדיק היכי תמצא לברכות של עוה"ז, אבל לקבל ממנו יראת שמים שזה שערי ג"ע, זה חשוך. ועיי' חיי מוהר"ן סימן רצה. שמעתי בשמו שאמר אלו היינו רואין אוצר היינו רצים בנדיא אליו והיינו חופרים ומלכלכים עצמנו בפרש וטיט בשביל לחתור אחריו ולמצאו. והלא אני אוצר של יראת שמים ומדוע לא יהיו להוטים ורצים אחרי לקבלו. ושאלו אותו איך אפשר לקבל והשיב עם הפה והלב צריכין לחתור ולבקש (מיטן פיסק און מיטן הארץ) בפיה ובלבבך לעשותו:

לג"ע, וע"י שהם מגלים את ההלכה הפסוקה, הם מגלים את השערים שנטבעו בארץ, כיצד להעלותם. וזהו ל"שבטי"ך כי שב"ט ר"ת למפרע "טבעו בארץ שעריה" דהיינו שכל שופט הוא אחראי על שבטו, שכל אחד יעלה את השערי ג"ע שלו מהארץ.

גן עדן

כתיב (בראשית ב' ח) וַיִּטַע ה' אֱלֹקִים גֵּן בְּעֵדֶן מִקְדָּם וכו' פרש"י במזרחו של עדן נטע את הגן. ו' בתוס' מבואר ששניהם במערבו של עולם אלא שהגן ניטע במזרחו של עדן. וקצת קשה לפרש שהכוונה לרוחות העולם שהרי ג"ע מעל המקום והזמן, ו' מקום מנוחת הנשמות בלא גוף/ט'. אבל כנראה רוצה לומר שיש בעולם מקום/כ' שעומד כנגד הגן של מעלה/כ"א, כמו שיש בית מקדש למעלה כנגד זה שלמטה. זו שיטת רש"י,

^פ משכיל לדוד (ח) מקדם במזרחו וכו'. אע"ג דבגמרא פ' מקום שנהגו תניא ז' דברים נבראו קודם שנברא העולם וחד מנייהו ג"ע ומייתי לה מהך קרא ויטע וכו' מקדם ונראה דל' בין אונקלוס שתרגם מלקדמין (דלא כהרא"ם ז"ל שכתב דאונקלוס סבר כרשב"ן שג"ע נברא בשלישי דל' מלקדמין אינו מורה כן) מ"מ רבינו ז"ל לא ביאר כן אלא כפ' הבר"ר לפי שאין זה קרוב לפשט הכתוב חדא דצריך לפ' לפי"ז ויטע דר"ל וכבר נטע מלפנים ולא בא כאן הכתוב אלא לסיימי עליה וישם שם את האדם וזה דוחק ועוד דא"כ הול"ל ויטע ה' אלהים מקדם גן בעדן. ודייק רבינו באמרו במזרחו של עדן דלא תימא במזרחו של עולם דסבר רבינו דאדרבא ג"ע במערב העולם קאי וכמו שהוכיחו התוספות בפ"ט דבכורות דף צ"ח (צ"ל נה"ע"ש). והסמ"ך רש"י לזה ו"ת הרי כבר וכו' אף על גב דמקום קו' זו הוא בפרשה דלעיל להודיע ולהוכיח דר"י הגלילי נמי הכי סבר דמקדם אין פירוש מלקדמין קודם בריאת העולם שהרי חשיב ואזיל בפרטי מעשי האדם ויצמח לו גן בעדן.

^ח ספר אור תורה לרבי יצחק חבר – ליקוטים – והנה מציינו שכנו חכמינו ז"ל תענוג הנשמה לריח של בשמים, כמו שכתבו במסכת ברכות (גג, ב), מנין שמכריזין על הריח, שנאמר כל הנשמה תהלל יה (תהלים קנ, ו), איזהו דבר שהנשמה נהנה ממנו, זה הריח כו', והיינו שאין לך תענוג יותר גדול בעולם הזה, שהוא אינו מורגש, ואינו מוגשם, כמו הריח, ולכן בנו תענוג הנשמה בדרך מליצה, לריח של בשמים, וכן הוא כההוא עובדא דרבה בר אבוה עם אליהו, בפרק המקבל (בבא מציעא קיד, ב), כההוא דסחטיה לגלמייה, כמו שמוכא בראש ספר הזה, והוא מה שמבואר כאן שלכך אי אפשר לאדם שישולם שבר תורתו בעולם הזה, שאין כאן מקום קבלת השכר מאחר שדבור אחד הוא מצוה פרטית, והוא עולם שלם, וראוי להתמלאות לו שבר עולם מלא, בעד דבור אחד, ולכן עקר קבלת השכר הוא בגן עדן שהוא למעלה מן המקום והזמן, והוא לנצח נצחים, וזה שאמרו שמכל דבור שייצא מפי הקדוש ברוך הוא נתמלא כל העולם בשמים, רצה לומר הוא שבר הנשמה, שכנוהו בשם ריח בשמים, כמו שבארנו, ולכן מאחר שבדבור אחד יתמלא כל העולם,

^ט וזהו בראשית דף כז. – פתח רבי שמעון קרא אבתייה לפרש את הפסוק שכתוב אחר כך, (ואי נמי אבתייה למה לומר אחר דכתיב הכהן). ויקח יהו"ה אלהים את האדם ויניחהו בגן עדן וגומר ומפרש ויקח, מאן נטיל ליה מהיכן לקח הקב"ה את האדם, ואמר אלא נטיל ליה מד' יסודין לקח והוציא אותו מגופו שנברא מד' יסודות אש רוח מים עפר, דאתמר בהון ועל זה נאמר ומשם יפרד פירוש מגופו נפרדה נפשו, ויהי לארבעה ראשים שהיה מד' יסודות, ומפרש אפריש ליה מנהון הפריש את האדם מהיסודות של עולם הזה, וישו ליה בגנתא דעדן והניחו בגן עדן לעבדה ולשמרה. כגוונא דא יעבד קדשא בריה הוא לבר נש דאתברי מד' יסודין כן יעשה הקב"ה לבני אדם שנבראו מד' יסודות, בומנא דתב פתיבתא ומתעסק באורייתא כשאדם שב בתשובה ועוסק בתורה בימי חייו, אז אחר שישלים שנותיו בעולם הזה קדשא בריה הוא נטיל ליה מתמן הקב"ה לוקחו מהד' יסודות של גופו, ועלייהו אתמר ומשם יפרד ומפרש אפריש נפשיה מתאונה דיליהו הקב"ה יפריש נפשו מתאוות הנולדות מהד' יסודות, וישו ליה בגנתא דיליה דאיהי שכינתא וישים אותו בגן עדן שהוא סוד השכינה.

^כ ראה תורה כב בהשמות – הגן עדן והגיהנם הם בזה העולם ממש, אף אי אפשר לבוא לשם מחמת הקרירות שפצדן צפון ודרום.

וראה מדרש הגדול בראשית (פרשת בראשית) פרק ב פסוק ח) ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם. עדן זה מקום מיוחד מן הארץ ואין כל בריה יודעת איכן הוא ועתיד הקדוש ברוך הוא לגלות דרכו לישראל בימות המלך המשיח ונטע בו הקדוש ברוך הוא גן ובו כל מיני פירות וכל מיני מעדנים שנבראו בששת ימי בראשית ובו עשה הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון חופות שלאבנים טובות ומרגליות. וכן הוא אומר בעדן גן אלהים היית כל אבן יקרה מסוכתיך (יחזקאל כח, ג). וכל מקום טוב מן הארץ הוא נמשל בו. במצרים מהו אומר, כגן ה' כארץ מצרים (בראשית יג, י). בירושלם מהו אומר, כי נחם ה' ציון נחם כל חרבותיה וישם מדברה כעדן וערבתה כגן ה' (ישעיה נא, ג). ועליו הוא אומר הביאני המלך חדריו (שיה"ש א, ד). אלו חדריו גן עדן. שהן שקולין לחדרי רקיע. מלמד שהרקיע וגן עדן נבראו במאמר אחד וכשם שהרקיע עשוי שורות שורות שלכוכבים כך גן עדן עשוי שורות שורות שלצדיקים והן מאירין בה ככוכבים. וכן הוא אומר.

^{כא} עיין חסד לאברהם – מעין ה' – נהר ז' – אם כן נראה לומר שזה הגיהנם דומה ממש כעין רוחניות גן עדן ארצני, שהוא ארצני ואינו ממש בגשם, שהרי פירשו רבותינו ז"ל בענין גן עדן ואמרו בתענית פרק קמא תנו רבנן ארץ מצרים היא ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה, והיא אחד מששים בכוש, וכוש אחד מששים מעולם, ועולם אחד מששים בגן, וגן אחד לששים לעדן, ועדן אחד מששים לגיהנם, נמצא כל העולם כלו ככסוי קדרה לגיהנם, וגיהנם אין לו שיעור. ויש אומרים עדן אין לו שיעור ע"כ. הרי בפירוש שכמו שהוא מציאות גן עדן עניינו בגשמי והוא רוחני דק, והוא בעולם ואין העולם כדאי לו, אלא מחמת רוחניותו המעט מכיל את המרובה, בדרך שהמקדש סובל את המרכבה, כך גיהנם בארץ, ומדתה כמדת הראוי לה כפי התפשטות הארצות זו למטה מזו, אמנם רוחניותו סובל המדה הזאת והנפשות הנכנסות בו מוצאת השיעור והמדה הזאת, כדרך שהצדיקים מוצאים בג"ע השעור והמדה ההיא:

ועיין חסד לאברהם – מעין ד' – נהר א' – ...וכמו שיש באדם על יצר הרע נפש טוב קדוש, כן לעולם הזה חלק ולבוש קדוש יתלבש בו הוא סוד נפש דעשייה ובו משכן נפשות הצדיקים, והוא נקרא חצר מות בגמרא, שנתפשט שמואל מהחלק הגשמי ונכנס בחלק הזה, וכן מעשה דר' אילעי וכיוצא בזה. וכמו שיש באדם חלק הרוח, כן לעולם הזה רוח הקדש והוא סוד גן עדן ארצני.

עוד עיין שם – מעין ד' – נהר כג' – וכן שמואל דנחית לחצר מות, וכן הנוצר בפרשת בראשית מר' חייא דחמי לרבי שמעון וכיוצא באלו, מה היה ענין העולם אליהם, ואנה הלכו. וכבר פירשנו במקום אחר (לעיל בנהר א), כי העולם הזה נקרא חצר מות ובו מושב הנפשות, והיינו אחר שהנפש יושב בקבר, ויש לנפש הזה פנימיות והוא רוח דיצירה המתפשטת בעשייה, והרוח הזה דק מהנפש כעין דקות הנפש אל הגוף, והוא משכן לרוח הצדיקים, והוא הנקרא גן עדן התחתון, ויש לו חלק דבוק בגשם הזה והוא גן עדן הארץ שפי' רבותינו ז"ל:

ועיין חסד לאברהם – מעין ד' – נהר ל' – ועם מה שביארנו יש להסתפק מה הרווח חנוך ואליהו במה שחורו להיות מלאכים, כי כפי מה שזכרנו ירדו ממעלתם שאם היו במעלת הצדיקים היו למעלה למעלה מעולם דיצירה מקום המלאכים, וי"ל כי נשמת חנוך עלתה אל

והכוונה לג"ע של מטה, והוא אינו מקום גשמי ממש אלא כמו ממצע כמבואר בחסד לאברהם (מעין ה נהר מג) שהוא הוא סוד נשמה לעולם הזה ומציאותו נעלם, והוא אינו בעל מציאות גשמי ואינו חוץ מהגשם והוא ענין דק רוחני.

אבל הרמב"ן^{כב} פירש "מקדם" כהתרגום מלקדמין^{כג}. דהיינו שהפסוק לא מדבר על מקום אלא על זמן, דהיינו שג"ע נברא קודם לעולם. וכן מבואר בגמרא^{כד} שגן עדן הוא משבעה דברים שנבראו קודם לעולם. וכן מבואר בחסד לאברהם (ה' נא)^{כה} אבל את האילנות שבו נטע בששת ימי בראשית כמבואר שם (ה' מג)^{כו}.

וצ"ע כיון שהזמן נברא בבריאת העולם, נמצא שקודם לעולם לא היה זמן ואיך אפשר לומר על בריאת ג"ע שקדמה לזמן^{כז} ואולי ג"ע תחתון קודם שניטע היה בבחי' בכח, וקדם לעולם כי העדן שהוא ההשגות של עונג המאירים בו הם קדמו לעולם.

והביאור נראה כי בבריאת העולם אחרי שהוא ית' צמצם את א"ס אלוקותו, והאיר קו לחלל הפנוי, הוא אדם הקדמון שאין לנו שום השגה בו, אלא באורות היוצאים ממנו. ואזי מאורות שיצאו מהפה יצא עולם העקודים שבו הכלים כלולים באורות, הכל קשור ועקוד יחד. ואח"כ מאורות העינים יצא עולם הנקודים, אורות גדולים מהכלים שעל כן נשברו ונעשה עולם השבירה ורע. ואח"כ מאורות היוצאים מהמצח יצא אור מה החדש לתקן את השבירה, ואזי נברא עולם האצילות הוא העולם המתוקן, בלא רע ובבחי' אצלו ית'. ושוב בשבירה נבראו עוד ג' עולמות שנקראים עולמות הפירוד. בריאה שבו מעט רע, יצירה שחציו רע, ועשיה שרובו רע, ואדם הראשון נברא בעולם היצירה עולם המלאכים ואחרי החטא ירד לעולם העשיה החשוך ומגושם ועבור

מקום הנשמות אשר בסוד גן עדן העליון כשאר כל הצדיקים ולא גרע ממעלתו כלום, אלא שרוחו שהיה לו לעמוד בגן עדן של מטה כשאר כל רוחות הצדיקים העומדים שם שלא יעלו יותר, הוא שזכה חנוך לעלות רוחו ולהיות מלאך ושר הפנים, להיות בריכה לקבל השפע היורד מהכסא להשפיע ולחלקו על ידו לכל שאר המלאכים ולכל שאר העולמות התחתונים.

חסד לאברהם – מעין ד – נהר מט – וכשנפטר יוסף אותם י"ב חודש הראשונים אחר פטירתו שהיה משתדל לעלות לגן עדן עליון כדברי רבותינו ז"ל כל י"ב חדש נשמתו של אדם עולה ויורדת, ולסוף י"ב חדש עולה ושוב אינה יורדת: וסוד הענין הוא כי הנשמה לאחר שהורגלה בעולם השפל אחר פטירתה אינה יכולה לפרוח באויר לעלות לגן עדן, וכמו שהאפרוחי הצפרים מאחר שיצאו מקליפתן אינם יכולות לפרוח באויר, אלא מתחילין להרגיל עצמן מעט מעט, ובכל יום מוסיפין כח לפרוח יותר עד שלבסוף י"ב חודש יכולה לפרוח עד גן עדן. וכשנפטר יוסף והיתה נשמתו משתדלת לפרוח באויר ולעלות בגן עדן עליון כנוכח, ולפיכך לא היה מגין על ישראל ומצא המקטרג מקום לקטרג על ישראל, וי"י ברחמיו על ישראל גירא הקטיגור על איוב כדי להציל את ישראל, כדברי רבותינו ז"ל משל לרועה וכו'.

^{כב} רמב"ן בראשית פרק ב' (ח) ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם פירש רש"י במזרחו של עדן נטע הגן ואונקלוס תרגם מלקדמין, וכך אמרו בבראשית רבה (טו ג) והוא הנכון. ואין טעם "ויטע" שהביא האילנות ממקום אחר ונטען שם, כי מן המקום שהוא הצמיחם, כמו שנאמר ויצמח ה' אלהים וגו' אבל ענין "ויטע ה' אלהים", להגיד שהיו מטע ה', כי טרם שגור על הארץ "תוצא הארץ דשא" גור במקום שהוא שיהיה שם גן, ואמר "בכאן יהיה אילן פלוני ובכאן אילן פלוני" כערוגת המטעים, ולא היה כדרך שאר מקומות הארץ שאמר "תדשא הארץ דשא ועץ פרי", והצמיחה בלא סדר: והנה אילני גן עדן גור בהם לעשות ענף ולשאת פרי לעד לעולם, לא יזקין בארץ שרשם, ובעפר לא ימות גזעם, אין צריכין לעובד וזומר, שאילו היו צריכין עבודה, אחרי שגורש האדם משם מי עבד אותם גם זה טעם "ויטע ה' אלהים", שהיו מטעו מעשה ידיו וקיימים לעולמים, כענין שנאמר (יחזקאל מז יב) לא יבול עלהו ולא יתום פריו וכו', כי מימיו מן המקדש המה יוצאים אם כן מה טעם "ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה" (להלן פסוק טו), שהניחו שם להיות זורע לו חטים ומיני תבואות וכל עשב זורע זרע וערוגות הבשמים, וקוצר ותולש ואוכל כרצונו, וזה טעם "לעבדה ולשמרה", לעבוד אדמת הגן הערוגות שיעשה שם, כי הגן שהם האילנות לא יעבדו ויתכן שכנה הגן בלשון נקבה, כמו וכנגה זרועיה תצמיח (ישעיה סא יא), ונטעו גנות (ירמיה כט ה):

^{כג} וכן כתב המהרש"א – ג"ע דכתיב ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם. וכתרגומו מלקדמין דהיינו קודם בריאת עולם ולא ניחא להו לפרש בעדן מקדם במזרחו של עדן נטע את הגן כפירש"י בחומש דא"כ ה"ל למכתב בקדם בב' ולא במ':

אבל עיין בראשית רבה – פרשה טו פסקה ג – "מקדם" אמר רבי שמואל בר נחמן את סבור קודם לברייתו של עולם ואינו אלא קודם לאדם הראשון אדם נברא בששי גן עדן בשלישי הה"ד (תהלים עד) ואלהים מלכי מקדם פועל ישועות בקרב הארץ ראו פועלא טבא שהתקין הקב"ה שכרי עד שלא עמדתי לפעול: ועיין תורה שלימה בראשית ב' ח' הערה קסב ע"ש בשם החוקוני שאין חילוק כי נברא קודם העולם אבל ניטע בעצים ביום שלישי ועיין זוהר ח"א קו:

^{כד} פסחים דף נד. תניא שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם ואלו הן תורה ותשובה וגן עדן וגינהם וכסא הכבוד ובית המקדש ושמו של משיח.

^{כה} וצ"ע כי בחסד לאברהם (ה' נא) מבואר שגם ג"ע תחתון נברא אלה וס"ח שנים לפני העולם וצ"ע. זה לשונו שם – דע שגן עדן תחתון נברא אלה וס"ח שנים קודם עולם השפל שאנו בו, ושיעור זה העולם הוא א' מס' מהגן, וזה העולם עומד לצד ימינו של גן עדן לרוח דרומית מזרחית, ודומה זה העולם לפני ג"ע כילד בן יומו לפני אמו, וקרע העולם השפל רחוק מקרקע הגן טפה, וצפונו של עולם השפל אצל דרומו של הגן. עכ"ל. אבל עיין לעיל שהחסד לאברהם ה' מג כתב שג"ע תחתון ניטע

^{כז} חסד לאברהם מעין ה' נהר מג – והנה האדם לא נברא מעפר ג"ע אלא מעפר גשמי, כדי להתעלות להכניסו לג"ע, והיה סוד ד' יסודות עפריות אלו מזדככות, והיינו דכתיב ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם, ואינו שנטעו ביום א', אלא כל זמן שהיה העולם הולך ונבנה היה ג"ע הולך ונטע, ויש בו כנגד מעשה ששה ימים כולם, וכן פירשו בפירושו בפ' בראשית, ולזה ג"ע כנגד כל מעשה בראשית. עכ"ל.

^{כח} עניין זה מבואר בעמק המלך (שער א' פ"ד) על מאמר חז"ל שהתורה קדמה לעולם אלפים שנה ומבאר שם עפ"י הסוד שאין הכוונה כפשוטו אלא הכוונה לסוד עולם המלבוש שהוא בחי' תורה קדומה דהיינו הצטרפות האותיות ברל"א שערים פנים ואחור. וכנראה הכי נמי מה שכתוב שגן עדן קדם לעולם אלה ושחם שנים הכוונה לאיזה רמז עפ"י הסוד שהרי עדיין לא נברא הזמן.

בהסתרה והסתת יצר רע ס"מ ובת זוגו ועוזריהם שדים רוחות ומזיקים הסובבים באלפיהם כל אחד. ודייקא למקום הנורא הזה נשלחות נשמות ישראל כל יום. ואומר רבנו שהעולם הזה עליו נאמר טבעו בארץ שעריה, דהיינו בארציות עולם העשיה טבעו שערי גן עדן.

אבל הגן עדן עצמו הוא האורות שיצאו מאדם קדמון^{כ"ו}, מהעקודים שיצאו מפיו ולמעלה מזה כנראה. וזהו הכוונה שג"ע נברא קודם לבריאת העולם. כי הכלל בכתבי האריז"ל שאין הכוונה למעשה שהיה, אלא לדרך השתלשלות רוחנית שקיימת לעד. וכל העולמות שקדמו לעולם שלנו קיימים, והם עולם השכר בעוה"ב.

כתיב (בראשית ב' י) וַיִּבְרָא יְצָא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגֵּן וּמִשָּׁם יִפְרָד וְהָיָה לְאַרְבָּעָה רְאשִׁים: ועיין תורה ח' ל"ט גן דא תורה ושם גדלים נשמות ישראל המעינים ומבינים בתורה, ומעין החכמה יוצא מבית ה' היא התפלה, ומשקה את הגן. כי בעדן התפילה, שם התורה בכח, והמעין משקה את הגן ושם מתגלית התורה. מבואר שעדן וגן הן שתי מדרגות. וכן מפורש בגמרא ברכות לד: שגן לחוד ועדן לחוד^ל.

ונראה שכמו ששערי הגן טבועים בארץ, הכי נמי שערי העדן טבועים בגן^{ל"א}. עוד נראה שהגן יש לו גבול ומדה, כלפי מטה בוודאי, וגם כלפי מעלה, כיון שהעדן הוא הרבה יותר זך, נמצא שהעדן הוא גבול לגן. אבל עדן עצמו מסתמא אין לו גבול, כמו שאין גבול לשכר עוה"ב, וצ"ע אולי האצילות כיון שהיא כבר נחשבת אצלו שם מתחיל השכר והוא הגן ובעולם העקודים הוא העדן, או שהגן בעקודים והעדן בא"ק. דהיינו כיון שרבנו אומר שהגן היא חכמה תתאה שבה מעיינים ומבינים בתורה (כמבואר בתורה ח) נראה שאפילו באופן הרוחני ביותר משמע שיש שם אור וכלים. אבל בעקודים כמעט אין כלי. מאידך גם בעדן קשה להבין כיצד יש חילוקי שכר בין נשמה לנשמה מרוב ההתכללות שנכללים בו שם. כמובא קושיא זו שהקשה רבנו במ"א.

קשיות

א. צ"ע לכאורה עיקר נושא כאן הוא כיצד להעלות את שערי ג"ע שטבעו בארץ ומדוע מבאר תחילה את החילוק בין הגן לעדן שלכאורה זה מיותר. ואולי כי אע"פ שאומר שחכמה תתאה ועילאה הן השגות אלוקות

^{כ"ב} פתחי שערים לרבי יצחק חבר נתיב אורות דעקודים – פתח טו – כבר ביארנו שא"ק הוא המונח הראשון אשר נעשה במקום החלל והצמצום שהיה בשביל העולמות, והוא החובק וכולל בתוכו כל הנבראים שהם ב"ע, וכן מאורות עליונים וכחות אלהות אשר מוציאים הנבראים ומנהיגים אותם. ולכן, הוא מתפשט מראשית א"ס עד סוף העשיה, סוף החלל הזה. אך יש בענין זה ב' מדרגות. א' בחינת אבי"ע עצמו. והיינו, הנבראים בגבולים שלהם וכחות מאורות ההשגחה לפי גבול ומדה לפי ענין הבחירה והעבודה. וא' בחינת עליית כולם לפי ענין השכר העתידי, שיתעלו למעלה ממדרגת גבול ושיעור, שגם הוא מסודר בבחינת ציור אדם שהוא רמ"ח ושס"ה, שהרי השכר גם הוא לפי ענין העבודה שהיה תחלה: וזה נקרא בחינת א"ק לפי ערכו, ר"ל כוונת ראשונה של א"ס ב"ה, שהיה רוצה בציור אדם והבריאה שיהיה בציורו, והשכר ג"כ לפי ערך זה. ולכן נקרא בשם אדם קדמון, ר"ל הראשון שהיה במחשבה בציור אדם. ומחציו ולמטה לא נקרא בשם זה, כי הוא למטה ממדרגת מעלת א"ק שהוא לפי ערך קיבול השכר השלמות שיהיה ע"פ התורה, אלא בבחינת ערך העבודה עצמה בגבול ושיעור, שהוא לפי ערך הזמן של שית אלפי שנים: ולכן אנו אומרים שאבי"ע הם עומדים בא"ק מן הטבור ולמטה, ר"ל שמישם ולמטה נקרא ע"ש אבי"ע שהוא מתלבש בהם ופועל לפי ערך הנהגת הזמן, בכדי להביאם אח"כ בסוף הזמן למדרגה יותר עליונה בבחינת א"ק עצמו שהוא למעלה מן הטבע. ולכן, התחלת הנקודים הוא מן הטבור ולמטה. ומה שלמעלה מזה הוא השורש לנקודים, והוא הארת הפה אשר הוא ענין כל הפרטים של אבי"ע שהיה תחלה בכל א', ר"ל שכולם יעלו לגילוי רצון העליון, ושם נעשו הכנות לכל הענינים הנמצאים אח"כ בנקודים:

^{כ"ג} תורה ח' אות זו והענין, כמו שכתוב בתקוני זהר (תקון י"ד, כט): 'גן דא אורייתא', כי התורה נקראת גן, ונשמות ישראל המעינים ומבינים בהתורה הם בחינת עשבין ודשאין דאתרביאו בגן. ומאין הם גדלים? הוא ממעין, דא חכמה, כמו שכתוב (שיר השירים ד): 'מעין גנים'. ומיחין מקבלין החכמה והשכל שהוא בחינת המעין? הוא מהתפלה, כמו שכתוב (יואל ד): 'ומעין מבית ה' יצא' הוא התפלה, כמו שכתוב (ישעיהו נ"ו): 'כי ביתי בית תפלה'. והוא בחינת מביא מבין אל הפעל: ... כי בהתפלה עדן הוא בכח ואינו יוצא אל הפעל, עד שפא אל התורה, שהיא בחינת בריאה בפעל, ואזי נעשה בקשתו, על ידי שיצא מבין אל הפעל: והינו דכתיב: וַיִּבְרָא יְצָא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגֵּן, ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים. עדן הוא בחינת התפלה, כי עדן "עין לא ראתה", כמו שאמרו רבותינו, וזכרונם לברכה (ברכות לד), שָׁהוּ בְּחִינַת תְּפִלָּה שֶׁהוּא לְמַעַל מִן הַטֶּבַע, כִּי עַל יְדֵי תְּפִלָּה מְשַׁנָּה הַטֶּבַע כִּנ"ל וְשָׁהוּ בְּחִינַת עֵדֶן "עין לא ראתה", כִּי לְמַעַל מִהַטֶּבַע אֵין לָנוּ שׁוֹם תְּפִיסָא: והינו: וַיִּבְרָא יְצָא מֵעֵדֶן הֵינּוּ מִהַתְּפִלָּה, כִּנ"ל: "ומעין מבית ה' יצא": לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגֵּן הוּא הַתּוֹרָה כִּנ"ל, "מעין גנים". וכאשר נמשך מעין החכמה מהתפלה אל הגן שהוא התורה, אזי אתרביאו עשבין ודשאין נשמות ישראל, כלומר שגדלים בהגן ומבינים ומשפילים בהתורה, ואזי זוכה ללון בעמקה של הלכה לברר הדין, האסור והמתיר, הטהור וכו', וכו' מפרש הטוב מהרע כנ"ל:

^ל אע"פ שבגמרא תענית י. אמרו שהגן הוא אחד משישים בעדן. אבל במדרש נחלקו מה יותר גדול הגן או העדן.. ראה בראשית רבה – פרשה טו פסקה ב' – 'גן בעדן' רבי יהודה ורבי יוסי רבי יהודה אומר גן גדול מעדן שנאמר (יחזקאל לא) 'ויקנאוהו כל עצי עדן אשר בגן אלהים', ורבי יוסי אומר עדן גדולה מגן שנאמר 'ויטע ה' אלהים גן בעדן' והכתיב 'ונהר יוצא מעדן להשקות', על דעתיה דר"י מתמצית בית כור תרקב שותה (דהיינו אחד משישים), על דעתיה דרבי יהודה כפיגי יהודה כפיגי שהיא נתונה בגינה ומשקה את כל הגינה, והא רבי יהודה יש לו שני מקראות, ור"י אין לו אלא מקרא אחד, אמר רבי חנין דציפורי האיר הקב"ה עינו של רבי יוסי ומצא לו מקרא אחר מכריע על גביו ואיזה זה (ישעיה נא) וישם מדברה כעדן וערבתה כגן ה': עכ"ל. וצ"ע אולי דלא פליגי אלא שמצד הרוחני העדן הוא אין סוף, ומצד הגשמי הגן כיון שיש לו גבול ומדה אפשר לומר עליו גדול.

^{ל"א} כי בגשמיית המרחק מחלק בין מקום למקום אבל ברוחניות המהות מחלקת כי כשהשינוי הוא באותה מהות זה העדן אותו עולם אלא בשלב אחר בסולם ורק שינוי במהות הוא עולם חדש והגן והעדן הם שתי מהויות, בבחי' חומר וצורה, שהעדן צורה לגן שהוא החומר וכן חכמה תתאה וחכמה עילאה הן בבחי' חומר וצורה.

וקצת משמע שא"כ יש איזה יחס בין הגן לעדן, נראה שבאמת החילוק הוא עצום, כי חכמה תתאה ועילאה הן כמו שני עולמות, כי הגן נראה שנעשה ע"י תורה ומצוות דהיינו מכח העשייה, אבל העדן נעשה ע"י תפלה ודביקות, ואולי גם ע"י הרגל הלימוד, דהיינו שגם בגן וגם בעדן יהיה תענוג נפלא, אבל בלא יחס כלל, כי הגן בחי' יחודא תתאה שהם הנשמות שיתענגו מלימוד תורה מהעיון והבנה בלא גוף שהוא תענוג נפלא, אבל אפשר קצת לצייר דומה לו בדמיון שלנו, אבל העדן אין לו דמיון כלל כי העדן הוא מעיין החכמה המשקה את הגן והוא בית התפלה שם הוא ביטול גמור והתכללות בו ית', שזה תכלית התענוג שאין לו דמיון כלל בעוה"ז. וזהו שאמרו חז"ל בגמרא/לכו אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם ולעושה פרקמטיא לתלמיד חכם ולמהנה תלמיד חכם מנכסיו, אבל תלמידי חכמים עצמן עין לא ראתה אלהים וולתך יעשה למחכה לו.

ב. טבעו שעריה בארץ צ"ע מתי האם זה מחמת החטא או שלכתחילה כך נברא עוה"ז כדי שאנו נעלה אותם מהארציות?

ג. טבעו בארץ שעריה צ"ע הרי זו קינה על שערי בית המקדש ולא שערי ג"ע שהם במערת המכפלה שתמיד היתה מערה.

ד. שערי הגן לשון רבים, ולא שער אחד, וצ"ע לכאורה ידיעת ד' חלקי ש"ע היטב הוא השער ואיזה עוד שער יש.

ה. בתורה ל' משמע שחכמה תתאה היא ההקדמות הנגלות שצריך ללמוד כדי לזכות להשגות אלוקות ובתורה זו צ"ע שכאן מבאר שחכמה תתאה היא הגן שהוא עוה"ב מעל המקום והזמן שם התורה בלא לבושי הפשט כלל, שעל כן נקרא פשט, כי לעתיד נפשוט אותו, ולא יתכן שהוא נגלות התורה.

ו. צ"ע אם תורת הנסתר הנגלית דהיינו תורת הקבלה קבלה היא לא חכמה תתאה, א"כ מה היא כן, והיכן עומדת? כי שערי הג"ע הן פסקי ההלכה, והגן היא תורה רוחנית בלא פשט, א"כ היכן נמצא הפשט שהוא דרוש וקבל שכר? וכל ספרי החסידות וקבלה. ובשלמא המוסר שבהם היא גם הלכה, אבל הדרושים והבנת טעמי המצוות היכן הן?

ז. בחז"ל שמערת המכפלה היא שערי ג"ע ומה הקשר בין מערת המכפלה לפסקי הלכות?

ח. את שערי גן עדן מעלים הפוסקים, ובפשטות הכוונה ע"י שמלמדים כיצד לקיים את המצוות. וצ"ע מברכות ו: כל העולם לא נברא אלא לצוות לזה, ופרשו שהכוונה להיות צוותא לצדיק הירא שמים ביותר בדור. כי אם הצדיק הדור כלול ב"שופטים ושוטרים תתן לך", לכאורה אדרבה השופטים הם משרתי העם ולא שהעם נברא לצוות להם. ועוד אם נבראנו לצוות לזה, מוכרח שזה השער להיכנס לג"ע, ולזה לא זוכים ע"י הפוסקים, אלא אדרבה בדרך כלל הם המונעים מלהתקרב אליו. וצ"ל ששניהם אמת וא"א להעלות את השערי ג"ע אלא ע"י הצדיק הדור/לכו. דהיינו שאת עיקר העלאת השערים עושה הצדיק ואנשיו מסייעים לו שמעלים אליו עבודתם כמבואר בתורה ב' שכל אחד מכין איזה פרט במשכן ומביאו למשה רבנו שבונה ומקים אותו.

ט. בתורה קצא אפשר שישבו שנים באותו מקום בג"ע אחד ירגיש כל התענוגים וחבירו לא ירגיש כלום, ואנ"ש פירשו זאת על כגון בן דורדיא (ע"ז יז): שקנה עולמו בשעה, וגם צ"ע קטיעה בר שלום הגוי (ע"ז י:) ובכה רבי יש קונה עולמו בשעה אחת. וראה שם מהרש"א שבכה רבי אהוא דלא קנה עולמו רק בשעה א' שנהרג ויצא מן העולם ולא זכה למדרגה היותר גדולה לקנות עולמו בכמה שנים וק"ל: והכי נמי בע"ז יח. קלצטונירי של רבי חנינא בן תרדיון שהרבה לו האש וקפץ לתוכה ובכה רבי יש קונה עולמו בשעה אחת, וקצת תימה שעל שני גויים בכה רבי ועל בן דורדיא לא בכה. עכ"פ נראה דעת רבנו כדעת המהרש"א שכדי להעלות את שערי ג"ע צריך להיות שומע לשופטים והשוטרים ולקיים תורה ומצוות כפי הדרכתם, וא"א ברגע אחד להעלותם. ואע"פ שהוא תימה כיצד זכו להיכנס לג"ע, אבל מבואר שכיון שלא העלו את שערי ג"ע לא זכו לעונג ששם. ובאמת המהרש"א אמר זאת על קטיעה בר שלום, רק נראה שהתכווין גם לבן דורדיא. ומה שהבת קול אמרה מזומן לעוה"ב אפשר שבאמת לא נכנסו לג"ע אלא זכו שאחרי כמה גלגולים יזכו לג"ע. ועל בן דורדיא לא בכה רבי, כי היה ישראל וההרטה שלו היה כל כך גדולה עד שמת, יכול להיות שע"ז זכה לג"ע אלא שעדיין כיון שלא היה ע"י עבודה של תורה ומצוות לא זכה לכלי העונג.

לכ ראה ברכות לד: מאי עין לא ראתה אמר רבי יהושע בן לוי זה יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית. רבי שמואל בר נחמני אמר זה עדן שלא שלטה בו עין כל בריה, שמא תאמר אדם הראשון היכן היה? בגן. ושמא תאמר הוא גן הוא עדן? תלמוד לומר ונהר יצא מעדן להשקות את הגן, גן לחוד ועדן לחוד:

סנהדרין צט. ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם ולעושה פרקמטיא לתלמיד חכם ולמהנה תלמיד חכם מנכסיו, אבל תלמידי חכמים עצמן "עין לא ראתה אלהים וולתך". מאי "עין לא ראתה"? אמר רבי יהושע בן לוי זה יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית. ריש לקיש אמר זה עדן לא ראתה עין מעולם, ואם תאמר אדם היכן דר? בגן. ואם תאמר גן הוא עדן? תלמוד לומר ונהר יצא מעדן להשקות את הגן:

לג שיחות מוהר"ן אות רנב - שמעתי בשמו שאמר: כשמקריבים לצדיק האמת, טועמים טעם גן עדן כי איתא בזהר הקדוש (ב קסו): שהצדיק הוא גנא דגינתא:

י. במסכת כלה (ג' כג/ל"ד) שבעה שנכנסו חיים לג"ע, מה הכוונה? הרי בדרך כלל מעלים את שערי ג"ע ע"י שנקברים בארץ. ועוד שלא היו צדיקים גדולים בתיה היתה גרה, חירם גוי, הכושי עבד, אליעזר עבד, ואדרבה צדיקים גדולים בכל הדורות לא זכו לזה. ואלה זכו רק באיזה זכות גדולה. והוא תימה לפי המבואר בזוהר שאפילו אדם הראשון יציר כפיו של הקב"ה הוציא אותו הקב"ה מד' יסודות כדי להכניסו לג"ע. וראה חסד לאברהם (ה' מג/ל"ה) שגן עדן התחתון שומרים בכניסתו הכרובים ועל גן עדן העליון שומרת להט החרב המתהפכת היא נהר דינור. ועיין תורה קצא שאפשר להיות בג"ע ואפילו סמוך לצדיק גדול ואעפ"כ לא להרגיש את העונג הנפלא ששם, והביאור הוא כאן, כיוון לא העלו את שערי הג"ע מהארץ. ועי"ש שהקשינו הרי ג"ע הוא מעל המקום והזמן וממילא המקום הוא לא גשמי אלא השגה, וכיצד יתכן שיזכה להשגה של צדיק שהרי יושב סמוך לו, ואעפ"כ לא ירגיש את העונג. עי"ש

עד כאן ההקדמה

לי(שמעתי משמו מכבר מה שאמר על פ' שופטים ושוטרים ונשכח הרוב, וזהו היוצא משם, מה שאנו זוכרים עדיין) :

תורה רפ [ל"ז]

כי יש גן עדן. והם שני בחינות [ל"ח], גן, ועדן. והם השגות רוחניות כשתי עולמות שהיכן שמסתיים האחד מתחיל השני. והכלל ברוחניות שהעליון הוא צורה לתחתון שהוא כחומר ביחס לעליון. **והם בחי' חכמה עילאה** השגות אלוקות, שעליהן נאמר אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני, הנתפס בהרגשת הלב עונג ושמחה **וחכמה תתאה** דהיינו חכמה ששייך בה עיון והבנת השכל, כגון הדרוש ורמז וסוד בלא הפשט, שעליו אמרו שלעתיד נפשוט אותו כבוד. לשון חכמה תתאה מבואר בתורה ל' שהן ההקדמות שצריך כדי לזכות לחכמה עילאה דהיינו השגות אלוקות, ובעולם הזה הכוונה לנגלה שהוא צמצום של ההשגות אלוקות כמבואר שם. אבל בגן עדן כנראה שאע"פ שגם שם החכמה תתאה היא הקדמות לחכמה עילאה, אבל שתיהן כנראה בדרגה רוחנית יותר, דהיינו שגם החכמה תתאה היא לא מה שאנו לומדים בעולם הזה ואפילו הקבלה וסוד.

ל"ד **מסכת כלה רבתי פרק ג הלכה כג** – שבעה נכנסו בחייהם לגן עדן, אלו הן, **סרח בת אשר, ובתיה בת פרעה, חירם מלך צור, עבד מלך הכושי, אליעזר עבד אברהם, ובן בנו של ר' יהודה הנשיא, ויעבץ, ויש אומרים אף ר' יהושע בן לוי.** **...בתיה בת פרעה,** אמר הקדוש ברוך הוא הואיל וזאת הביאה ישועה לישראל והוצאתן לחיים, הרני מאריך לה בחיים עם ישראל, כרתי עם אבותיכם ברית, והם בהלכות אבותיהם, זאת שבאת ועזבה מלכות בית אביה, ונדבקה במ, אני משלם לה. **חירם מלך צור,** משום מאי זכה, משום שעשה משכן, כמו שעשאו משה, דכתיב ואת כל הכלים האהל אשר עשה חירם למלך שלמה בית יי, מאי אהל, זה אהל מועד. **ועבד מלך הכושי,** דאסקיה לירמיה, דכתיב ויאמר עבד מלך הכושי אל ירמיהו שים נא בלואי הסחבות והמלחים תחת אצילות ידיך מתחת לחבלים ויעש ירמיהו כן, וימשכו את ירמיהו בחבלים ויעלו אותו מן הבור. **ואליעזר,** על דפליחיה לאברהם, אימתי, כיון דאמר הקרה נא לפני היום, וכתיב כי הקרה יי אלהיך לפני; ולהלן מנא לן, דכתיב ויבא לו יין וישת, ואומר ריח בני כריח שדה אשר ברכו יי. **ויעבץ,** מנא לן, דכתיב ויקרא יעבץ לאלהי ישראל לאמר אם ברך תברכני והרבית את גבולי והיתה ירך עמי, ואית דמיתין ליה מהכא, ועשית מרעה לבלתי עצבי, ומנא לן מרעה זו מיתה, דכתיב כי מפני הרעה נאסף הצדיק, ותנא אלמלא רעות שבאות לעולם, לא היו הצדיקים נאספים בלא זמנם, ויעבץ בקש על עצמו לבלתי עצבו, ויבא אלהים את אשר שאל.

ועיין ראשית חכמה – חופת אליהו רבה תשעה נכנסו בחייהם לגן עדן כפי אמונתנו ולא טעמו טעם מיתה, בנימין בן יעקב, כלאב בן דוד, סרח בת אשר, בתיה בת פרעה, אליעזר עבד אברהם, ועבד מלך הכושי, ואליהו, ויעבץ בנו של רבי יהודה הנשיא, ויש אומרים אף רבי יהושע בן לוי. ובספר היופכח לרמב"ן כתב ארבע עשרה. **ובאוצר המדרשים** דף לה כתב תשעה ומהם עבדו של רבי יהודה הנשיא כיון שהיה צדיק ענו ושפל. **ולפי"ז** נמצא שמתוך לכל היותר יד שנכנסו חיים לג"ע ג' מהם עבדים. ועיין סדר עולם תשעה נכנסו חיים לג"ע וביניהם גם משיח וצ"ע.

ל"ה **חסד לאברהם** – מעין ה – נהר מג – וענין ג"ע הוא סוד נשמה לעולם הזה ומציאותו נעלם, והוא אינו בעל מציאות גשמי ואינו חוץ מהגשם והוא ענין דק רוחני, ולכנסו אליו צריך לעבור גבולי החיצונים למטה, דכתיב וישכן מקדם לג"ע את הכרובים ואת להט החרב המתהפכת לשמור דרך עץ החיים, והענין הוא שהכרובים שומרים גן עדן של מטה שכל הנכנס יעבור דרך שם, וע"ז אמר גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע, וכן פירשו בפ' בלק בעובדא דינוקא, שהיו תופסין בו הכרובים ולהט החרב שומרי דרך עץ החיים, הוא סוד הכניסה דרך ההיכלות אל ג"ע העליון. וסוד להט החרב, היינו סוד נהר דינור שטובלות הנשמות, כדפי' בהיכלות פקודי. וזמ"ל:

^י הוספת מזהרנית בתקפא שייכת לתורה ופ' נדפסה בראש הדין ואחריה ריוח

^י לא ידוע מתי היכן נאמרה תורה זו

לח ברכות לו: וסנהדרין צט.

כי עיקר תענוג גן עדן הוא השגת חכמת אלקות, היינו חכמה עילאה וחכמה תתאה, שהם בחי' גן עדן כנ"ל. אבל יש חילוק, כי בגן התענוג הוא הבנת החכמה בשכל, ובעדן התענוג הוא השגת אלקות.

אך לזכות לזה, א"א כ"א ע"י השערים. כי יש שערים, היינו בחי' שערי גן עדן, דהיינו כמה שערים שע"ז זוכין ליכנוס לגן וממנו עדן, דהיינו להשגת חכמה עילאה וחכמה תתאה, בתורה יז אות ב' מערת המכפלה היא שערי ג"ע

אך אלו השערים גנוזים וטמונים/לט) בארץ, בחי' (איכה ב')/מ) טבעו בארץ שעריה, פשוטו של מקרא מדבר בשערי בית המקדש/מא) ורבנו דורש לענין שערי ג"ע. ונראה הכוונה כמו שאת העדן שהיא חכמה עילאה א"א להשיג רק ע"י כלי הגן, שהיא החכמה תתאה, הכי נמי את החכמה תתאה א"א להשיג אלא ע"י הלכות פסוקות למעשה, דהיינו הוראות ההתנהגות בעולם הזה הגשמי, וזה נקרא טבעו שעריה בארץ, כי הן דייקא ההלכות שעוסקות בארציות, כיצד לקדש את הארציות, כגיון ברכות הנהנים ומצוות התלויות בארץ וספר תורה תפילין ומזוזה הכל הם כיצד להתנהג עם פירות ואדמה ועור בהמה וקולמוס ודיו דהיינו גשמיות ממש, הן הכלי להשגת חכמה תתאה.

וצריכים לזה בעל הבית על הארץ, שיהיה מושל בארץ, שיוכל להוציא ולהקים ולהעמיד השערים שנטבעו בארץ:

ודע שע"י לימוד פוסקים, דהיינו ע"י לימוד הלכה, עד שיודע לפסוק הלכה למעשה ולכוון להלכה, ע"י זוכין להיות מלך ומושל בארץ, כמבואר בגיטין סב./מב) שרבנן נקראים מלכים, דכתיב "בי מלכים ימלוכו". ואז יכולין להעמיד ולהקים השערים שטבעו בארץ,

וזה בחי' (משלי כט)/מג) מלך במשפט יעמיד ארץ, במשפט דייקא, היינו ע"י משפט, שהוא משפטי ודיני התורה, דהיינו לימוד פוסקים שמבררים משפטי ודיני התורה, ע"י נעשה מלך ומושל, שמלמד פסקי הלכות את העם וע"י יוכל להעמיד ארץ, ואז מכוחו של הרב הפוסק, כל אחד מעמיד ומקים ומגלה השערים של גן עדן שטבעו בארץ שע"י שמקיימים את ההלכה שלמדו מהפוסקים, זוכין לגן עדן כנ"ל.

וזהו שאומר משה רבנו בפרשת שופטים [מ"ד]/מה) שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך וכו' לשבטיך. פשוטו של מקרא היא מצוה שימנו שופטים ושוטרים בשער כל שבט ושבט, ורבנו דורש שעריך הם

^{לט} גנוזים וטמונים – גנוז משמע שלא נודע היכן. וטמון משמע שידוע היכן אלא שהוא מכוסה. משמע שצריך לחפור בארץ דהיינו ללמוד ולקיים את הנודע, וגם לחפש היטב את הגנוז.

^מ איכה פרק ב (ט) טבעו בארץ שעריה אבד ושבר בריחיה מלכה ושעריה בגוים אין תורה גם נביאיה לא מצאו חזון מידוד:

רש"י (ט) טבעו בארץ שעריה – מדרש אגדה (איכה רבה ב' יג) לפי שחלקו כבוד לארון שנאמר (תהלים כד) שאו שערים ראשיכם לפיכך לא שלטה בהם בריה וטבעו בארץ ורבותינו (סוטה ט) אמרו מעשי ידי דוד היו לפיכך לא שלטו בהם אויבים. אין תורה – אין בהם מורה הוראה:

מנחת שי (ט) טבעו – ט"ת זעירא, שבת' באב נחרב הבית. ובמסורת הברית הגדול כתוב לרמוז שלא טבעו עמוק עמוק רק טביעה קטנה, ועכ"ז לא מצאום החופרים כי נעלמו מעיניהם דרך נס:

^{מא} סוטה דף ט. דרש ר' חנינא בר פפא מאי דכתיב רננו צדיקים בה' לישירים נאווה תהלה אל תקרי נאווה תהלה אלא נווה תהלה זה משה ודוד שלא שלטו שונאיהם במעשיהם דוד דכתיב טבעו בארץ שעריה משה דאמר מר משנבנה מקדש ראשון נגנו אהל מועד קרשיו קרסיו ובריחיו ועמודיו ואדניו היכא אמר רב חסדא אמר אבימי תחת מחילות של היכל.

איכה רבה פ"ב פסקא יג – טבעו בארץ שעריה, רבי הונא בשם רבי יוסי אמר שערים חלקו כבוד לארון, לפיכך לא שלטו בהם אויבי, ה"א הוא דכתיב (תהלים כד, ז): שאו שערים ראשיכם, לפיכך טבעו בארץ שעריה אבד ושבר בריחיה.

^{מב} גיטין דף סב. – רב הונא ורב חסדא הוו יתבי, חליף ואזיל גניבא, אמר ליה חד לחבריה, ניקום מקמיה דבר אוריין הוא, אמר לו ומקמי פלגאה ניקום? אדהכי אתא איהו לגבייהו, אמר להו שלמא עלייכו מלכי, שלמא עלייכו מלכי, אמרו ליה, מנא לך דרבנן איקרו מלכים? אמר להו דכתיב (משלי ח' טו) בי מלכים ימלוכו וגו'.

^{מג} משלי פרק כט (ד) מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יתרוסנה:

רש"י (ד) יעמיד ארץ – אם שופט אמת הוא יעמיד ארץ. ואיש תרומות – איש גאות שאינו חש להיות מתון בדין ורבותינו אמרו אם הדיין דומה למי שאינו צריך לקנות אדהבים וליקח שוחד הוא יעמיד ארץ ואם דומה לכהן השואל תרומות על הגרנות הוא יתרוסנה:

^מ * דברים טו

^{מה} דברים פרק טז (יח) שופטים ושטררים תתן לך בכל שעריך אשר ידוד אלהיה נתן לך לשבטיה ושפטו את העם משפט צדק:

רש"י (יח) שופטים ושוטרים – שופטים דיינים הפוסקים את הדין: ושוטרים – הרודין את העם אחר מצותם שמכין וכופתין במקל וברצועה עד שיקבל עליו את דין השופט: בכל שעריך – בכל עיר ועיר: לשבטיך – מוסב על תתן לך. שופטים ושוטרים תתן לך לשבטיך בכל שעריך אשר ה' אלהיך נתן לך: לשבטיך – מלמד שמושיבין דיינין לכל שבט ושבט ובכל עיר ועיר: ושפטו את העם וגו' מנה דיינין מומחים וצדיקים לשפוט צדק:

שערי גן עדן, ו"שבטיך" כמו בגלל "שבטיך", דהיינו בגלל שטבעו ב'ארץ ש'עריה של גן עדן לכן צריך ליתן שופטים ללמד את ההלכה ושוטרים לזרז לקיים את ההלכה, שעי"ז יעלו את שערי הג"ע מן הארץ.

שבט ר"ת טבעו בארץ ש'עריה. מ"ו(היינו השערים שנטבעו" בארץ)

וזהו שופטים ושוטרים תתן לך וכו'. כי השופטים ושוטרים שהם פוסקי ההלכה שבכל דור, הם בחי' המנהיגים והמושלים בארץ שדואגים שישראל יקיימו את המצוות/מ"ו. וזהו שופטים דייקא, כי העיקר ע"י משפטי התורה דהיינו בחי' פוסקים הם התלמידי חכמים שיודעים לכוון ולפסוק הלכה למעשה על פי משפטי התורה בחי' מלך במשפט יעמיד ארץ, עי"ז נתגלין השערים שנטבעו בארץ.

וזהו כוונת המשך הפסוק תתן לך בכל שעריך לשבטיך, כי השופטים ושוטרים מקימין השערים שנטבעו בארץ, וזהו בכל שעריך לשבטיך, כי הם מקימין ומגלין השערים שנתעלמו בחי' טבעו בארץ ש'עריה. הם מקימין אותם ע"י המשפט שלהם, דהיינו לימוד פוסקים, בחי' מלך במשפט יעמיד ארץ כנ"ל :

עד כאן ביאור חברותא לתורה רפו

עוד בענין גן עדן עיין חסד לאברהם מעיין ה', נהר לט ונהר מג, ומשם עד נהר מט מבאר הו' היכלות שבג"ע. וראה שם נהר נא טוד ג"ע התחתון.

^מ מוהר"ן בתקפא

^מ בתולד- שנובעו

^{מח} וגם ברוחניות עיין תורה מא תנינא – לפעמים השם יתברך עושה מופתים על ידי בעלי הפוסקים, בבחינת (דברי הימים א ט"ז): "מפתיו ומשפטי פיהו", שעל ידי 'משפטי פיהו', שפוסק שיהיה כך, נעשה מופת. כי מחמת שנתקבל לבעל פוסק, וכשפוסק באסור והתר וכיוצא, מקבלין דעתו, כמו כן כשפוסק באיזה ענין, מקבלין דעתו, ונעשין מופתים על ידו. וזהו בחינת המופתים שמספרין מהגאונים שהיו בדורות שלפנינו: